

Kusper Judit

Szövegkönyv

Palkó Tibor – L. Simon László: Háromlábú lovat etető lány

Valami mindig tovamutat, kilóg. Túlmutat azon, amit láthatunk, amit értünk vagy érteni vélünk, kilóg abból, amit rendnek, rendszernek nevezhetünk. Kép és szó, szó és kép, s mindaz, ami ezek között található, szervezi L. Simon László és Palkó Tibor közös kötetét.

L. Simon Lászlótól már megszokhattuk, hogy nem elégszik meg a nyelv kínálta lehetőségekkel a kifejezés mindig széttartó erőinek megragadásakor (gondoljunk csak *Japán hajítás* című kötetére). Ezúttal Palkó Tibor grafikáival folytatnak párbeszédet szövegei, olyan műalkotást hozva létre, melyben immár elválaszthatatlanná válik e két médium, egymás közvetítőivé, magyarázóivá lesznek, hatalmuk alatt tartják a másikat, hiszen nem létezhetnek egymás nélkül. A medialitás alakzatai egymásba hajlítanak két különböző közeget, a vizuális befogadás és a szövegértelmezés egymás nyelvén keresztül kíván megszólalni, s ekkor már egyik nem létezhet a másik nélkül, közösen, valami furcsa médiumon keresztül megteremtik a hangokat, képeket, szereplőket, narrátorokat – mindazt, amit beleképzelünk, de legalább bele szeretnénk képzelni e különös világba.

A létrejövő teremtmények utáni nyomozást nem teszi egyszerűbbé, hogy maga a szöveg (ha egyáltalán beszélhetünk róla képek nélkül) nem kínál fel határozott műfajiságot, pontosabban a lehetséges műfaj maga is köztes, határterület: lírai sorokat olvasunk, ám lüktetésük nem zenei, nem rímes, hanem a szabad vers képlékeny szabályaihoz alkalmazkodó. E műfajmeghatározást viszont segíti a mottóul választott Kassák-idézet, mely egyben metaforáit és motívumait is felkínálja a készülődő szövegfolyam számára. Viszont ha szabad versről beszélünk, rögtön újabb eldöntetlen kérdéssel állunk szemben: ki beszél a szövegekben? Lírai ént vagy narrátort keressünk, netán mindkettőt, netán egyiket sem? Hogyan szerveződhet egy olyan szövegvilág, melynek beszélője egyes szám első személyben szólal meg, ugyanakkor vizuálisan is megképződik valaki (vagy megképződnek valakik), aki(k) szintén jelen van(nak) a befogadó szemében?

A kötet első szövege és képe elindít egy narrációt, történetet kezd mesélni, megnyugodva konstatáljuk, hogy a szőlő képe még a *Japán hajítás* szövegeivel is kapcsolatot létesít – majd hirtelen szétfolynak a képek, metaforikusan és szó szerint, a mű pragmatikai szintjén is: „néztük a nagy rügyeket, a vessző túl korai, gyenge könnyezését. Az ujsa végén a cukros könnyezés forrássá változott, folyt, folyt az édes lé lefele a szőlőhegyről, egészen a falunk templomáig.” (6.) Az édes áradat, mely tóvá válik, körbeöleli a templomot, könnyekből nőtt ki, ahogyan a szöveggel szemközt található képet is a könnyek szervezik. Itt a rajz kézírásos címét is olvashatjuk: *A könnyű könnyei*, maga a mű pedig – ha lehetséges ilyen – továbbírja a szenvedés fokozatait, a bánat bánatát mutatja meg,

ahogyan a szemből kiinduló, elálló, hosszú „csatornából” hullanak a könnyek a nőalak vállaira. Így ezek a könnyek lehetnek egyszerre a szövegbeli venyige könnyei, amelyek körbeveszik a templomot, s amelyen a beszélő nagyapja egy csónakban ült, s csak egy vékony szál kötötte már a világhoz.

Mind a narráció, mind a szöveg képei átvezetnek a második vers-kép egységhez, újra felbukkan a csónak, a nagyapa, az ökörnyal, amelybe kapaszkodhat, s mely összeköti (újra pragmatikusan is) magukat a grafikákat: *A félelem szíve* című művön egy nő mellből és egy férfi péniszéből kisarjadó vesszőn (mintegy egy-egy fél kereszt) ível át az a kötelék, melyen a szívek madárként ülnek – s a szöveg szerint elrepülnek. Immár láthatóvá válik, hogyan épülnek egymásra a különböző médiumok: belépnek egymásba, társként tekintenek a másikra, s e kapcsolat nem merül ki a pusztá leírásban: továbbgondolják egymást, kiegészítik, létrehozzák új, közös világukat.

A művek összekapcsolódása ezek után sem pusztán a narráció segítségével történik: egy egységes történetmondás helyett a nyelvi és képi metaforák láncolata válik meghatározóvá: a harmadik szövegben (mely a *Talpalatnyi föld* című rajz mellett található) a megszólaló nem unokahangon szólal meg, hanem egy vallási vezető szerepében jelenik meg (e kettő persze nem zárja ki egymást), az eddigiekkel összekötő kapocs mégis inkább az isteni parancsból olvasható ki: „arra kért, ne áldozzuk fel az ő nevében a múltat, ne tegyék mást, csak szelídítsem meg a félelem szívét, ezt a szent madarat, ezt az elvarázsolts, gyönyörű főnixet.” (10.) A rajz mégis az áldozatot mutatja, ahogyan folyik a vére egy tálba, maga a szöveg az áldozás utáni pillanat terméke, az áldozat elutasításáé.

A negyedik egység is hasonló logikát követ, felismerni engedve immár, hogy a rajzok stílusbeli hasonlóságát éppen ez az el- és szétfolyó képesség szervezi, mely könnyként, vérként, tejként materializálódhat. Az újabb képen (mely a kötet címlapján is megtalálható) a szöveg értelmében a beszélő lánya szerepel, aki egy háromlábú lovat etet: „Vérrel kevert tej folyt lányomból a lóba.” (12.) A kifolyó tej és vér nem válik külön egységgé, egy marad a lánnyal, melle meghosszabbítása lesz, a testnedvek nem különülnek el határozottan az őket termelő testtől, sokkal inkább azok meghosszabbításának, a fájdalom, bánat, szeretet, gondoskodás kivetüléseinek tekinthetők.

Ha eddig ki is tudtuk tapintani a narratív szálát, az ötödik szövegtől mindenképp összekuszáljuk: maga a beszélő reflektál az (ön)olvasás lehetőségeire: „A narráció hiánya maga a narráció, a test hiánya maga a megtestesülés.” (14.) Ha nincs körülhatárolható történet, már maga a történetnélküliség bír jelentéssel, ahogyan jelentéssé válik a testnélküliség is, a jövő ígéretévé. A narrativitásra való reflexió egyszerre lesz vezérfonal és kicsinyítő tükör, az önmagát és saját hangját kereső narrátor(ok) megszólalási lehetőségeivé. A tizedik egységben, *A könnyrajzoló* című kép mellett ezt olvashatjuk: „én se tudom, hogy mikor alakítok, s mikor alakulok, mikor vagyok tinta, üres felület, vagy egy jel a papiroson.” (25.) E textus beszélője egyszerre válik teremtővé, saját élete-sorsa alakítójává („Könnyeimmel írom le életemet, könnyeimmel rajzolom le sorsom egyediségét.”

25.), ugyanakkor a teremtés eszköze, alapja és célja is. Saját testéből származó tintával saját testén ír, önmagát írja meg, saját maga válik jellé, ám e jel szétfolyó, láthatatlan, illékony, de e jel mégis önmagából kinövő, az én meghosszabbításának tekinthető.

A szövegek és képek párbeszéde e nyomon is tetten érhető: a különös nyúlványok, melyek hol egy női mellből mutatnak előre, hol a véráram rajzolatából válnak virággá, hol a testnedvek patakjaiként csörgedeznek, túlmutatnak a testi léten, ahogyan túlmutat a beszélő(k) létén az a lányalak is, aki az apa gyermekeként, teremtő teremtetteként válik olvashatóvá. Játék vagy a lét halálosan komoly kitüremkedései? Irányítható folyamat vagy burjánzó megfoghatatlanság? Bármilyen lehetséges, s erre egy megszólalás önreflexiója hívhatja fel a figyelmet: „Hol van már a vasárnap reggeli szőlő, az ökörnyal, a templom felé haladó csónak, s a háromlábú lovat etető leány? S hol van az örök nyár ígérete, a tisztás, a talpalatnyi föld a csodaszarvassal, és a kereszt alakú kar? Hova tűnt a történet, az az elbeszélésnek hitt pár foszlány, ami egy élhető folyamattá szervezte a ránk szabott időt?” (37.) Az *ubi sunt* motívum újraélesztése (mely egykor a haláltáncok sajátja volt) az események és dolgok elvesztését, megsemmisülését, elfelejtését hivatott hangsúlyozni, ám amikor maga a történet, az elbeszélés tűnik el, semmivé válik maga a rend, ami egyáltalán létrehozhatta a létező és elképzelt világokat egyaránt. E nincs-vers után tanúi lehetünk annak is, milyen az, amikor az elbeszélés mégis összerakja az emlékeket és a jelenvalóságot: „Minden együtt, kikészítve az áldozat, az asztalra helyezett remény, hogy megválthatjuk magunkat” (40.) A 37. oldal tagadásai után nem ez a határozott ellentét az első igenlés, megjelenik mind képileg, mind textuálisan a közöttük lévő egységben: a *Tökéletes szeretet* című kép alakjának testrészeit kereszttek és szívek szervezik, míg a szöveg szülő és gyermek tökéletes szeretetére apellál. Így – ha létezik narratív szál, ha képesek vagyunk elbeszélést kreálni – a szeretet, a halál, az áldozat a szövegekben, míg szintúgy az áldozat, a halál valamint a kereszt a képeken valamiféle végkifejlet, vagy akár vég felé terel minket. Visszaköszön a Kassák-mottóból ismert szöveg („Tudom, hogy a lány fehér ingecskéjében meghal ezen az éjszakán.” 42.), a test átváltozása képpé válik, újrateremtődhet a szenvedéstörténet – férfi helyett lány személyében, míg a kimondatlan nem válik kimondottá, de legalábbis megmutatottá: az utolsó, *Rózsák között* című képen az egyik férfi vállain rózsatoválások láthatók, s ezek (a rózsák) között a kimondatlanul hangsúlyozott részen, a mellkason két keresztre feszített ember. Sem a kép címe, sem a mellette található textus nem mondja ki a nevet, csupán a középpontba állított hiánnyal mutat rá a válaszra: „Talán nincs is cél, nincs is út, nincsen idő sem. Csak hiány van. És idézőjelek. Idézőjelek közé zárt életek.” (46.) A hiány lesz az, ami szervezi a létet, a megváltó hiánya, az ember hiánya, a lány hiánya, a rend hiánya, a történet hiánya, a címek hiánya, a közös bennük az, hogy egy irányba mutatnak, a hiány betöltésének vágyát célozzák.

(Magyar Műhely Kiadó, 2009.)

Sz. Tóth Gyula

Új ismerőseink barátvezetéssel

Kaiser László interjúkötetéről

Az egykori „idegenvezető” kifejezés még mindig tartja magát, noha kellően az „idegen-”re fókuszál. A szakmában néha előfordul (én is szorgalmaztam) a *vendégvezető*, vendégvezetés kifejezés, mennyivel kedvesebb lenne – vendéglátók számára. Talán még a vendég is jól járna. Ám egy gyakorlat még bensőségebb fogalmat hozott elő, ez a *barátvezetés*. Aki gyakorolja: Kaiser László *barátvezető*, erről tanúskodnak kötetbe szedett interjúi, amely *Elfogult beszélgetéseim* címmel jelent meg. Eddig azt tudtuk róla, hogy kiadó, költő, író, szerkesztő, tanári végzettsége van, dramaturg is volt. Előljáróban: hiteles értelmiségi, mert „szolgál”. Érdekli az ember, annak tevékenysége, morális tartása, körülnéz, és talál, húszat kiválaszt, akit érdekesnek tart szakmailag, művészileg. Köreiből választ, mint hirdeti: elfogultan. Az interjúműfajt tartja alkalmasnak arra, hogy ismerősei közelébe férközve minél többet tudjon meg róluk, beszélget, s egy idő után azt vesszük észre: ismerősei a mi ismerőseink is lettek.

Kik azok „húszak”? A nevek felsorolása helyett a szereplők működési területeit jelöljük be: film, színház, szinkron, örökségvédelem, és persze irodalom, e tájakon mozog otthonosan a szerző, ismeri a terepet. Miért pont azokat választja ki, akiket kiválaszt? Miért pont őket tartja „alkalmasnak” arra, hogy közzétegy szakmai személyiségüket? Itt nem az alkalmasság számít, nincsenek erre vonatkozó – és főleg nincsenek felállított – kritériumok, azok kerültek terítékre, akiknek a szakmaisága, emberi tartása hatással volt a szerzőre, akiknek van „arcéle”. Híres, ismert emberek ők? Nem celebek, noha ezek „korunk hősei”, vagy valakik igyekeznek azzá tenni őket. Dolgos, hasznos emberekről van szó – érdekes lehet ez ma? Ezt akarja megragadni az interjúvoló, a munkát, az embert, a munkában forgó-gyűrődő embert, tetten érni egyéni gondokat, gondolatokat, magatartásokat, életutakat. És mindennek a közösséghez való kapcsolódását. Kíváncsi erre az olvasó? Ebben hisz Kaiser László. Abban, hogy „az adott korhoz rögzült sajátosságok” méltók a dokumentálásra, másoknak példák lehetnek, töprengő megoldási járatokkal, és abban is bízik, hogy vállalni kell az erkölcsi harcot, amely egyben „életgyőzelem”, mint erről Németh László *Égető Esztere* kapcsán vall másutt. Mert megy az idő, fogy az erő, változnak az igények, az ítéletek, a szerencsék, a divatok, valamik elmúlnak, tán örökre, valamiket elfú a szél, a visszatérést még reméljük, bizakodva az állandó értékek megtartó erejében: hátha nem romlott el minden, hátha nekünk is igazunk lehet olykor. A kötet időben több mint húsz

évet fog át: az első interjú Gyurkovics Tiborral készült 1984-ben, az utolsó 2006-ban Nemeskürty Istvánnal, a szerző egykori tanárával. (Az időpontok figyelembe vétele fontos). Az időrendbe sűrített adatok, tények léteznek, a szintézisteremtést nekünk, kinek-kinek magának kell elvégeznie a hiteles „benne-lét”, „éppúgy-lét” érdekében. Már ha kívánjuk ezt.

Mit kínál a műsorfüzet? Miről folyik a diskurzus? Csak néhány példa fellapozva: Gyurkovicsal a nő-férfi kapcsolatról, a félrelépésről, amit a nő esetében súlyosabbnak tart az e tekintetben „konzervatív” író, a lelkiismeretről és az önvizsgálatról, mert szerinte „lelkizés folyik lelki élet helyett, nincsenek lelkigyakorlatok, csupán lelki nyavalygások”. Mann Lajos életútja „felszabadult” múltunk egy (nem: több) tanulságos darabját tárja fel „szinkroniában és diakroniában”, filmszerűen. Egy nővum is felbukkan: a szekszárdi *Dátum* című újság, az első független napilap Magyarországon, mondja Bába Iván, aki 1989 és 1990 között főszerkesztője volt a tiszavirág-életű lapnak. A sokszínű demokratikus átalakulás egyik tanúja kerül elő, pontosító látteleként az „elprédált rendszerváltoztatás” tény- és fogalombeli újraépítéséhez. A művész-tanár-igazgató az általános iskolában folyó művészeti képzés fontosságáról és lehetőségeiről beszél, szerinte „a kreativitás fejlesztése az élet egészének megismeréséhez, az életben való eligazodáshoz nyújt segítséget”. A magyar valóságot szépen komponáló novellista, regényíró, a magyar irodalom „móriczi vonulatához” tartozó realista pillanatképe villan elő: a Györffy Lászlóval készült beszélgetés. Egy hangmérnök vallomása nyomán lepereg a Pannónia Filmstúdió mint szocialista vállalat vállalkozásba történő átalakulása. Megelevenedik a magyar filmgyártás története, hiteles tanú, Németh András mesél a legendás Gyarmat utcai filmgyárról. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal élére 2000-ben kinevezett Cselovszki Zoltán a Kárpát-medencei műemlékvédelem kapcsán azt fogalmazta meg, hogy „A társadalom figyelme érzékelhetően fordult az örökség felé. Komoly az igény az átélhető, a társadalom számára értelmezhető műemléki helyszínek iránt.” Vajon az anyagi és szellemi érzékenységből mennyi maradt meg mára? (Újabb interjút érdemel a kérdés.) Giovannini Kornél bábművész lelkes szívvel idézi Móra Ferencet: „Szeresd a gyermeket, öleld szívedre őt / Ringasd el lágyan a szegény kis szenvedőt, / Lehunyt pilláinak töröld le könnyeit: / S mig te a gyermekek könnyeit törölgeted, /Egy láthatatlan kéz a csillagok felett / Letörli vétkeid!” Megszívlelendő sorok a fogyó magyarságot látva. Romlik a nyelvünk állapota, romlik a nemzet, állapítja meg keserűen Nemeskürty István. Nemcsak arról van szó, amit a nyelvészek mondogatnak, hogy a nyelv állandó mozgásban van, mélyebb, összetettebb jelenséggel kell számolnunk. Mint minden nyelv, így a magyar is, sajátos gondolkodásmódot képvisel, de a mi nyelvünk a többi nyelvhez viszonyítva más gondolati konstrukciót tesz lehetővé. „A magyar nyelv külön világ”, állítja az író-történész. A nyelv magatartásokat tükröz, a magatartás és a

nyelv kölcsönhatásban fejezi ki az egyént. És ahogy a film-főcím futtatja a közreműködőket: még sokan mások és sok minden más... Többszólamú a kötet: szól itt zene, perreg a film, szöveget írnak alá és mondanak fel, verseket költenek, idegen nyelvről fordítanak és illesztenek magyarhoz, bábok és élőek játszanak színházat, omló stukkókat tesznek javítva helyükre, várost védenek, és emlékeket éltetnek, művészetet plántálnak ifjú szívekbe.

Szólni kell a kérdés módszeréről. Hogy kérdez az irodalmár? Érzőn, beleérzőn. Beszélget, beszélgetése nem intimpistáskodás, nem akarja csőbe húzni alanyait, feltárni igyekszik a beszélőt, mind teljesebben kifejezve őt, szándékait, gondolatait. Mívesen rajzolja fel a személyiségkarcolatokat: amit megcélzott, a szakmai-emberi lényeket, a fontosat, a részeket meg a kerekedő kvázi-egészet, a „partikularitásban is nembeli lényt”. Nem nyomul a partner elé, nem „takar”, nem tolakodik a partner és az olvasó közé, hagyja, hogy a figyelmesen olvasó maga fedezze fel az alakot, az ábrát, nem akar főszereplő lenni, nem akarja, hogy az adott típus, cselekmény róla szóljon. Nem úgy tesz, mint a megosztóan híressé lett csillagriporter-tévészemélyiség, amikor a válaszul kapott információra, tónuspöffesztő gesztussal odavetette a köztiszteletben álló személyiségnek: „Engem nem győzött meg.” Hogy a nézőknek mi a véleményük, az nem is érdekelte. A nem a látszatot kereső, nem az önimádatot gyurmázó irodalmár-riporter ebben is elüt a divatos médiakérdezőktől, a „celebiádák” gyártóitól.

A kötetet olvasva: izgalmas darab nézőivé és játszó-szereplőivé leszünk – ez az életünk. Igen ám, de „bámész nemzet” vagyunk, ítél alapos tapasztalatból Nemeskürty tanár úr. Kaiser László „minőséget” hoz létre, de „forradalmat” egyedül nem tud csinálni – vele nincs vitám, Nemeskürtyvel meg egyetérték. Szűkebb hazánkban, úgy összességében, sikerült „középszerűnek” maradnunk (egyések szerint már alá is kerültünk), hiába szólt jó korán Márai: csak a minőség erejével maradhatunk fenn az új Európában. S eközben „elrabolták Európát”, legalábbis a szellemét igen. Valami más jön, írja Kő András John Lukacs második önéletrajzi kötete kapcsán, amelyben így összegez a történész: „...lezárult egy történelmi fejezet, az ötszáz évig tartó nagy európai polgári korszak, és most valami más köszönt ránk. A hagyományos műveltség kiveszőben lenne?” Ezzel együtt: Kaiser, minőséget fölmutatva, magyarként, itt helyben igyekszik összeszedni a széthullott európai szellemkancsó darabjait. És nincs egyedül, veretes csapatot szervezett maga köré kiadóvezetőként, szerkesztőként (130-150 szerző több mint kétszáz művét adta ki eddig).

Ehhez az új, még föl sem vázolt Európa-képhez jól illeszkedik az interjúkötet, amely mögött ott az egész kaiseri életmű, a következetes szívóssággal épített Egész. Ezt nemcsak műveiből, de személyes tapasztalatokból is tudom. A múlt évben egy „vasárnapi matinén”, mise után, ebéd előtt beszélgetés folyt Kaiser Lászlóval: iro-

dalomról, emberekről, világról, országról, az „áldott” XIII. kerületről, otthonról. Madarász Imre irodalomtörténész vezette be a szeánszot, tömören foglalta össze az alkotó eddigi életművét. Reneszánszvázlat kerekedett ki: középpontban az ember, a világra nyitottan, a világot tágra nyitva, s az alkotó ember szabad érzetével megjelenik a homo universalis. Ehhez kapcsolható Kaiser, a költő, a novellista, életműinterjúk készítője, az esszéíró, a kultúrközösség-formáló. A megszólított őszinte szerénységgel válaszolgatott, vallott: annyiban köze van a reneszánszhoz, hogy sokoldalú, a sokoldalú alkotó ember skizofréniájának elviselésére a reneszánsz motívumok teszik képessé. Ha – a belső készítés által is kényszerítve – így teszünk, képesek vagyunk így tenni, talán újjászületünk. Kaiser Lászlót addig is ismertem néhány munkáján keresztül, személyesen is váltottunk szót, most tágabb lett a kép róla: színes alkotó, őszinte polgár művész/ember. A korra hangolva: szómíves szógazdálkodó. És rajongásig lokálpatrióta. Búcsúzóul egyik esszéjét olvasta fel, ars poeticája József Attilát idézi fel bennem: „Nincs alku”. Merthogy: „Se zsoldot, se gazdát, se látszatot!” – hirdeti rendíthetetlenül.

Szép őszi időben reneszánsz vasárnap volt. Hittünk Kaisernek, ő kétségek közt is biztos magában, én bízom benne. Tud az élet dolgairól, eszmékről, ideológiákról, saját jogon jutott az ismeretekhez, maga szenvedte meg a dolgokat. Közel-múltunk európai-magyar bukdácsolásait látva, a történelem őt igazolja majd. Meg kötetbéli ismerőseinket. Tán még bennünket is.

(Kaiser László: Elfogult beszélgetéseim. Húsz interjú. Hungarovox Kiadó, 2008.)

Verók Attila

Borúra derű a „sziporkázó szellemek” földjén

(*Varázslatos mesék Napkeletről. Soós Tamás fordítása alapján a meséket újrarendta Tóth László.*)

Igazi kuriózzal ajándékozta meg az idei könyvhétre az olvasni szerető és különösen a mesék iránt rajongó közönséget a dunaszerdahelyi Liliium Aurum Kiadó *Varázslatos mesék Napkeletről* című kiadványával, amely az *Ezeregyéjszaka* előtti időkből származó, eddig sosem olvasott kalandokat ígér mindazoknak, akik kézbe veszik ezt a pazar kiállítású könyvet.

A magyarra átültetett mesecsokor több szempontból is üde színfoltnak és egyben hiánypótló munkának számít mind a magyar, mind az európai könyvpiacra. Ennek egyik oka a fordítás alapjául szolgáló forrásanyag szinte ismeretlen volta. Talán köztudott, hogy *Az Ezeregyéjszaka meséi* cím alatt összefogott arab népi elbeszélésfüzér és mesegyűjtemény fokozatosan alakult ki: az eredetileg ind szövegtörzset először közép-perzsából Bagdadban fordították arabra valószínűleg a 8. században. Az ekkorra már perzsa elemekkel bővült és a 8–10. századi bagdadi, majd 12–16. századi kairói átdolgozásoknak köszönhetően arab, mezopotámiai, zsidó, keresztény és óegyiptomi történetekkel is gyarapodott. Mivel ez a hatalmas szellemi kultúrkinccs számos kisebb egységből áll össze, így nem csoda, hogy a mesegyűjteménynek ma is különböző változatai ismertek a világ minden táján. Európában népszerűségét, hatását és irodalmi értékét tekintve az *Ezeregyéjszaka* az arab irodalom legjelentősebb alkotásának tartják. Minden jelentősebb nyelvre – gyakran több változatban is, főként egyiptomi kiadások alapján – lefordították. A Nyugat számára Antoine Galland (1646–1715) francia diplomata és orientalista fedezte fel a 17. század végén, s Európa az ő nagy hatású, később azonban számos filológiai problémát is felvető, 1704 és 1717 között 12 kötetben napvilágot látott francia fordításából ismerte meg. (Csak érdekességként említem meg, hogy szintén Galland volt az, aki a *Koránt* is lefordította franciára.)

A sors fintora talán és a későbbi olvasók szerencséje is egyben, hogy a jelen kiadvány alapját képező, perzsából törökre fordított, a *Borúra derű* címet viselő mese- vagy elbeszélésűjteményre szintén a nevezett Kelet-kutató bukkant Konstantinápolyban 1673 januárjában. A 17–18. század fordulóján tevékenykedő francia fordító, Pétis de la Croix kellően nem honorálható érdeme, hogy ezt a mintegy négy tucat meséből álló elbeszéléscsokrot – 1710 és 1712 között megjelent művében – először tette elérhetővé az európai olvasóközönség számára. Ennek ellenére a *Borúra derű* mind a mai napig méltánytalanul az *Ezer-*

egyéjszaka ismertségének és közkedveltségének árnyékában bújik meg. Ebbe a homályba hasít bele éles fénnel a *Varázslatos mesék Napkeletről* című kötetben egybegyűjtött nyolc mese, amelyek szövege immár ékes és édes magyar nyelven szólal meg. A történetnek azonban örvendetes módon voltak már magyar vonatkozású előzményei: a *Borúra derü* legrégebbi ismert kéziratát a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Gyűjteményében őrzik, amelyről a messze földön híres turkológus, orientalista és utazó, Vámbéry Ármin (1832–1913) egy 1901-es munkájában (*Alt-osmanische Sprachstudien. Mit einem azerbaizanischnen Texte als Appendix*. Leiden: Brill, 1901) a mesegyűjtemény részleteinek közlésével már nemzetközi szintéren is beszámolt. Három évvel ezelőtt ezt követte egy kritikai és faksimile szövegkiadás neves turkológusunk, Hazai György (1932-) akadémikus aktív részvételének köszönhetően (vö. a *Ferec bad es-sidde: Freud nach Leid. Ein frühosmanisches Geschichtenbuch. Bde I-II*. Hrsg. v. György Hazai und Andreas Tietze. Berlin: Schwarz, 2006. 650 + 595 p. (Studien zur Sprache – Geschichte und Kultur der Türkvölker; 5) című kötetet). Most pedig a magyar nyelven olvasó közönség tarthatja kezében ezt az unikumot.

A másik ok, amiért ez a „meseszép” kiadvány érdemes a figyelemre: az a párját ritkító fordítás. A magyarra átültetett szöveg igazi mestermunka, és nagy örömmel tölti el a recenzenst, hogy a hazai könyvpiacra ismét egy valódi ékkő tűnt fel ennek a könyvnek a megjelenésével. Míg kortárs magyar íróink többsége magas minőségi nyelvi színvonalon írja munkáit, addig szépirodalmi fordításirodalmunk az utóbbi időben nyelvileg fellazulni, ellanyhulni látszik. Vannak persze kiváló fordítások továbbra is, ám – sajnos – nem ezek dominálnak a könyves világban. A jelen kötet tündöklően emelkedik ki a tengernyi, sok esetben tömegtermékként legyártott, Magyarországon forgalomba hozott fordítás közül. Hogy a briliáns nyelvi megoldásokkal teletűzdelt magyar szövegért elsősorban az egri orientalistának és fordítónak, a Török–Magyar Baráti Társaság elnökének, Soós Tamásnak vagy a mesék „újrarendőzőjének”, a számos rangos irodalmi díjjal jutalmazott Tóth László költőnek, írónak, szerkesztőnek, illetve műfordítónak lehetünk-e hálásabbak, azt nem a jelen sorok írójának tiszte eldönteni. Az azonban magáért beszél, hogy mindkettejük komoly irodalmi múlttal rendelkezik. Hogy csak az arab mesegyűjteményhez leginkább kapcsolódó legutóbbi kötetet említsem, feltétlenül meg kell emlékeznem Soós Tamás kiváló, bilingvis fordításkötetéről (Zakaria Tamer: *Fekete haj halála és más arab elbeszélések*. Gyöngyös: Pallas, 2005. 198 p.), amely az első arab–magyar könyvnapra készült.

Az általános elismerésen túl, konkrét példákkal is szeretném illusztrálni, hogy a keleti nyelvek szóvirágos, költői képeivel, láttató kifejezéseivel átítatott szöveg milyen csengőn és természetesen szól magyar nyelven az említett személyek tolmácsolásában. *A féltékeny bajkeverő, a rászedett takács és a repülő láda tanulságos*

története című mesében olvasható a következő fél mondat: „Mindkettőjük szívéen ugyanannak a lánynak a szerelme nyitott kaput” (126. o.). Az *Édenkert Százszorszápe és a Királyok Kardja* című mesében található a „szőlőszemek könnyével tele poharat járatott körbe” gyönyörű szerkezet (158. o.). Az egész mesegyűjtémény nyelvileg talán legérdekesebb darabja a harmadik mese, amely *A baszrai Abulkászim esete Harrun el Rasíd kalifával* címet viseli. Ebben a történetben csak úgy hemzsegnek a szebbnél szebb nyelvi megoldások. Álljon itt két remekbe szabott darab: „A kalifa homlokát a kétely ráncai redőzték” (50. o.), valamint „amikor minden nesz elcsitult, a jó dadus szemére az álom selyme simult” (59. o.). Az arab nyelvre jellemző rímes próza a magyar változatban is ritmikus-ritmizáló olvasásra csábít: A *kínai Ridvánsád és Ruhefza dzsinn királylány szerelmének története* című mesében erre a mondatra lel a figyelmes olvasó: „Hé, mielőtt pálcát törnél feletem, ne feledd, hogy részed e dologban én sem feleltem.” (16. o.). Igazi csemegének számít a kötet már említett harmadik meseszövegének több egybefüggő részlete, amelyek közül csupán egyet idézek: „Fazil ben Rebbí sohasem volt rest a jóra, de nem hallgatott soha a csalárd szóra. A Hívók Emírének birodalmában ő volt az igazság öre, ki a peres ügyek megoldását nem bízta az időre” (45. o.). A szövegek zeneiségét egyéb nyelvi eszközök is emelik: ezek közül a legjellemzőbb a léptenyomon megtalálható alliterációk sora. Az első olvasásra olyan egyszerűbbnek tűnő és a szövegben szinte százszámra szereplő szintagmákat, mint a „deli dalia” (48. o.), a „gyönyörök gyöngyszemét”, a „bor bódulata” (mindkettő az 50. oldalon), a „csodás csalogány”, a „szívhasogatóan szép” (mindkettő az 51. oldalon), az „észvesztően érzéki” (52. o.), a „mennyei mátkája”, a „szaggatta szakállát”, a „perceg peregetek” (mindhárom a 124. oldalon), a „tébolyult tekintettel” (144. o.) vagy a „kalamajkába keveredtek” (166. o.), a már sokkal nehezebben megkomponálható hármas, négyes, páros vagy keresztező alliterációk követik: „saját sorsának sírásója” (46. o.), „szíve szerint szétválogatva” (141. o.), „tanácstalan tekintetekkel találkoztak” és „kutakodó követeidet küldd ..., hogy hírt hozzanak” (mindkettő a 146. oldalon), „szél szeszélye segített ki szorult helyzetemből” (159. o.), „szavaimmal a szívedhez szóljak” (162. o.); „most már megadta magát” (145. o.); igazi virtuóz megoldásnak számít a „kenyerelt kunyerált házról házra járva” (67. o) és a „hangafüves határban vert velük tábor” (124. o.) szerkezet, ahogyan a „szájról szájra tanulságos történetüket” (124. o.), „próféták pusztája felé fordította” (137. o.), „Négyszáz nagyváros tartozott trónjához ... mindenki megelégedésére” (139. o.) vagy az „egy fűkunyhóból épült faluba értek” (150. o.) is. Mindezek megkoronázása pedig a szinte csak azonos szókezdő betűkre épülő „De most mindenképp meg kellene magad mutatnod a trónon, minta mi sem történt volna” (140. o.) mondat képében csendül fel. Ám, hogy mindez még ne legyen elég, a fordítónak, illetve a szövegek újramondójának arra is jut ereje, hogy az elősorolt nyelvi megoldásokat

figura etymologica szerkezetekkel színesítse: ilyen például a „*vállról vállra véve*” (53. o.) vagy a „*napra nap nőtt*” (64. o.). Amennyiben mindez még fokozható, abban az esetben érdemes kiemelni az alliteráción és annak speciális esetén, a tőismétlésen túl még oximoronral is bővített „*tanácstalan tanácsadó*” (131. o.) szintagmát és „*A szolga a szerencsétlent szerencsésen meg is lelte*” (158. o.) mondatot.

A vége-hossza nincs kiváló fordulatoktól hemzsegő, igényes és mives szövegből pusztán ízelítő gyanánt kiemelt példák talán meghozzák majd néhány inyenc vagy csak olvasni szerető olvasási kedvét. Ezt növelendő említtem meg, hogy a szójátékok, nyelvi lelemények és szóképzések szerelmesei sem maradnak élvezetek nélkül ennek a könyvnek az olvastán, hiszen csak úgy dúskálhatnak a „*kórkurkász*” (értsd: 'orvos', 'gyógyító', 27. o.), az „*álnok furmány áldozata*” (33. o.), a „*bizonygatta neki ravaszul az agymester Nagymester*” (37. o.), a „*fonalak tilolója*” (értsd: 'takács', 131. o.) vagy a „*Pór tréfa ez a próféta – história csak!*” (132. o.) típusú kifejezésekben.

A kiadók szándékuk szerint gyermekeknek szóló mesekönyvet állítottak össze. Ennek megvalósításával kapcsolatban azonban vannak kételyeim. Két kisgyermek édesapjaként merem állítani, hogy ez a könyv csak komoly cenzúrával olvasható fel magyar gyerekek számára. Fontos itt a „magyar” kitétel, hiszen jól tudjuk, hogy a keleti kultúrákban felnövő gyermekek egészen másképpen szocializálódnak, mint európai, így köztük magyar társaik. Egy magyar gyermek számára igencsak elborzasztó lehet hallani, hogy valakit teljes természetességgel megmérgeznek, megcsónkítanak, testét karddal metszik át vagy kövel zúzzák szét, hogy egyéb, elhalálozáshoz vezető, egzotikus mészáros tevékenységekről ne is szóljak. A „*nászukba fonódva élvezhessék egymás közelségét*” (122. o.) vagy a „*takács alig várta, hogy az érintetlen lány boldogságának zárát kulcsával felnyissa, és ezzel mindkettőjüket sosem tapasztalt gyönyörökhöz juttassa*” (129. o.), egyébként a keleti mesékre olyannyira jellemző kendőzött erotikát árasztó szövegek pedig egyenesen érthetetlenek a mi gyermekeink számára. Mint ahogyan a rengeteg idegen, keleti terminus is. Igaz ugyan, hogy Soós Tamás kiváló szómagyarázatot mellékel a kötet végére – amelyből azonban hiányzik például a *dukál* tisztségnév magyarázata (vö. 36. és 174. o.) –, ennek forgatása azonban egy gyermek számára nem nyújt élvezetes olvasmányt. Sokkal inkább azonban egy tinédzsernek vagy még inkább a felnőtt korosztálynak. Természetesen ezzel nem kívántam csorbítani a kötet érdemeit, kizárólag arra utaltam, hogy talán a célközönséget lenne érdemes életkorban magasabb társadalmi rétegben megjelölni. Az azonban vitathatatlan érdeme ezeknek a meséknek, hogy végkicsengésük mindenkor pozitív (ezért is jön borúra mindig derű), mondanivalójuk pedig erkölcsi tanulságot rejt. A keretes szerkezet hiánya mellett (itt ugyanis nincs a szövegeket egymáshoz kapcsoló Seherezádé) ez is az egyik szembetűnő különbség

az *Ezeregyéjszaka* és az archaikusabb *Borúra derű*, illetve az ebből készült válogatás, a *Varázslatos mesék Napkeletről* szövegei között.

További okot szolgáltat a kötet megjelenése miatt érzett örömrre, hogy a meséket a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár osztályvezető könyvtárosa, Kárpátiné Ézsiás Edit és férje, az arab világot s a keleti művészetet jól ismerő, másfél évtizeden át az Egyiptomban kutató magyar régészeti expedíció tagja, Kárpáti János 13 egész oldalas, 11 kisebb ábrát magában foglaló és 41 további díszítő motívumot ábrázoló, csodálatos, élénk színű rajzai díszítik. Ezekhez társul még két fénykép és egy rajz a szöveg előtt és után, illetve a nyolc-nyolc darab mesekezdő iniciálé és fejezetkezdő minta. A kötet elülső és hátsó belső borítóján ugyanaz a rajzos térkép található, amely megkönnyíti a mesék helyszíneinek valós földrajzi elhelyezését a Közel- és a Távolság-Keleten. Az illusztrációk minősége alátámasztja azt az üdvözlendő trendet, amely hazánkban az utóbbi évtizedben egyértelműen megfigyelhető: a (gyermek)könyv-illusztrációk színvonala a legtöbb kiadó termékeinél fokozatosan javul. Ez a mesekötet ékes megerősítésül szolgál az előző kijelentésnek.

Végül, de nem utolsósorban szeretném felhívni a figyelmet egy nem elhanyagolható tényre: a kötet egy, a többek között Vámbéry Ármin szülőhelyeként ismertté vált, Szlovákiában(!) fekvő dunaszerdahelyi kiadó és magyar közreműködő partnerek együttműködésével létrejött gyümölcsöző kapcsolat eredménye. A két ország jelenlegi zivataros szomszédsága idején ugyanis ez a körülmény akár még példaértékűnek is számíthat.

Zárásként még annyit kívánok elmondani erről a minden tekintetben kiváló kiadványról, hogy néhány apróbb ténybeli (az Előszóban 1773 szerepel 1673 helyett, vö. 5. o.) vagy stilisztikai botlástól („*Nem félj*” – 14. o., „*nem volt okuk a megkönnyebbülésükre*” – 43. o., „*ha valami olyasmik történik*” – 120. o.), valamint szerkesztés-, illetve tördelésbeli szépséghibától (a kötetben szinte minden hosszú mássalhangzó az alábbi, kötőjeles formában szerepel: pl. „*suny-nyogott*”, vö. 23. o.) eltekintve ezt a könyvet meleg szívvel ajánlom azoknak a mesegyűjtemény szövegétől ihletett (vö. 65. o.) megnevezéssel illetett és a jelen írásmű címében is tudatosan szerepeltetett „*sziporkázó szellemek*”-nek, akik örömet lelik a mind tematikájukban, mind nyelvükben egzotikusnak, bizonyos szempontból különlegesnek számító szövegeknek az olvasgatásában. Nekik csak azt kívánom, hogy mindennapi gondjaik – akárcsak a nyolc bemutatott mese mindegyikében – a „*borúra derű*” megoldással simuljanak el. Ha a mesék ezt nem is, önfelelt szó-rakozást és pihentető kikapcsolódást azonban mindenképpen tudnak nyújtani a bennük szellemi gyönyörűséget találóknak.

(*Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2009.*)

Balázs Beáta

„Nem kellene valamiféle hippokratész–goethe–celani esküt tennie annak, aki ír?”

Az év novellái 2009 (szerk. Bíró Gergely)

„...és nem kellene megint kimondani, hogy a művész, mivel nincs már megrendelő ma már önmagának (is) tartozik felelősséggel?”

A kötet szerzői kétely nélkül mindenképp eleget tesznek Kalász István *Megbocsátás* című novellájában felvetett és rendkívüli módon megfontolandó elképzelésnek.

A mottóvá emelhető gondolat az írás miértjének szavakkal semmiképpen nem magyarázható esszenciáját sűríti egy néma eskü szövegébe, mely betartásáért az író és műve felelős.

Sajátos kapcsolat, melyben az alkotás és alkotó egylényegűvé válik, és a műélvező nemcsak egy novellát tart a kezébe, hanem az író lényének is egy darabkáját.

Az írás felelősségvállalásának vitathatatlan dogmája ott érződik a kötet válogatott elbeszéléseiben. A témák sokszínűsége és mindennapi aktualitása a válogatás nem titkolt rendezőelve.

A fiatalabb nemzedék korszakos problémái jól megférnek a többi írói hanggal. Ayhan Gökhan és Erdei Lilla a válogatás legfiatalabb szerzői, az útkeresés stádiumában, de már sajátos élményvilággal, egyedi stílusban.

Vincze Ferenc, Tamás Nándor, Szvoren Edina, Kiss László, Kiss Judit Ágnes, Jakab – Köves Gyopárka, Balogh Róbert, Bene Zoltán a 70-esek nemzedéke jelentős élményanyaggal változatos látásmóddal a kultúra, irodalom minden területéről.

T. Ágoston László, Báró László, Ferdinandy György, Győri László, Horváth Tamás, Kalász István, Majoros Sándor, Makkai Flóra Ágnes, Marosi Gyula, Miklya Luzsányi Mónika és Vári Attila a kötet harmadik nemzedéke a maga kifinomult impresszióira épített tapasztalatvilágával.

A leányanyaság szívfájdító misztikuma, a nő és a gyermek kapcsolata, a gyermek létének és nem létének fájdalma, kálváriája, érdekek, értékek, korszakok összekapcsolódása, kultúrák közötti folyosók átjárhatóságának problémái; történelmi háttársávok, melyek megosztják a múltat és annak értékelését. A világegés, rendszer-váltás ki nem kerülhető témái és irodalomtörténeti jelentősége még napjainkba is átszivárognak a jelenben, életben tartva egy letűnt korszak pszeidotársadalmát, képtelen szorongásait, erőltetett eszmerendszerét.

A novellák értékrendszere és mondanivalója jól elkülöníthetővé teszi a kötetben jelenlévő nemzedékek látásmódbeli különbségeit. A témák gyakran ölelnek fel

sokrétű társadalmi problémát (orosz katonák kivonulása az országból, az alkoholizmusba merülés gyakran rögtelen útja, csehovi párbeszédnek kapcsolatromboló mechanikája, a válásra predesztinált házasság végzetes haláltánca), vagy éppen sajátosan egyedi választásukkal szakítanak a hagyományos nézőpontokkal.

Győri László *Stációk* című elbeszélése például egy alkoholfüggő létbe vetett, leginkább kilátástalan, de tökéletesen mindennapi útját mutatja be, aki önmaga kálváriáján halad az állomások között, amíg végül *elérkezett az utolsó stáció, az addig gondolkodó lény keresztre feszíti emberi mivoltát, a száraz ittasság maga volna a mennyország.*

Nem kevésbé gyötrelmes, de ugyancsak gyakori életkép tárul elénk Makkai Flóra Ágnes *Meleg tea* című novellájában; a gyermekgyilkosság gyomorforgató bűne s egy képzeletbeli ítélet véglegesen lezárja a paradicsomi naivitás korszakát. A felnőtté válás soha nem a gyermekvállalással, hanem minden esetben a hiány megtapasztalásával kezdődik. *„[...] mostanában olyan nagy nehéz keserűség nyomkodikja mellét, hogy alig bír levegőt venni tőle, nem tudja mi ez, gyomrában hurkot érez, ahogy a bebugyolált, falatnyi gyermekre néz.”*

Ilona a kilátástalan életsorsának nem szenvedője, csupán szemlélője, egyéb tapasztalat híján jogosnak véli az őt körülvevő durvaságot, nélkülözést, megvetést.

A megcsalás és megcsalás ördögi köre és lélektipró fekélye Jakab - Köves Gyopárka *Fizetésnap* című novellájának alapja. Egy kapcsolat leépülésének, haladásának és kényszerű elmúlásának mértani pontosságú eseményeit nyomon követő szociológiai terepmunka.

„A kellemetlen előérzetek régóta gyötörnek, az asszony egyre basáskodóbb, és egyre csábosabban csípi ki magát. De nem miattad, mert téged már a közös ágyba sem enged. Büdös vagy. S amikor fojtogatni kezded elkeseredésedben, mert lassan hónapok óta nem hamperegtél vele, kívánod, s közben gyűlölöd is mert elérhetetlen (...) disznónak, vadembernek titulál, és kijelenti, hogy válni akar.”

S vannak történetek, amiket egyszerűen csak el kell mesélni. Történetek, melyekben nagyszülő és unoka közötti távolság káposztáshordó méretükből közönséges káposztányivá silányul. S az emlékek savanyú levében összeérik a bimbózó és az elmúlni készülő élet aromája. Ennek a Vincze Ferenc alkotta transzformációnak nem is lehet más célja, mint megmerítkezni a létezés óriási káposztasavanyító hordójában, a gondosan átválogatott fejek közé.

A vidék intim hangulatát boncolgató Falusi történetben T. Ágoston László egy korántsem ismeretlen helyzetképet világít meg: a falusi „lovagi torna” győztese tulajdonképpen ismeretlen, de kétségtelen, hogy erkölcsileg a legkisebb fiú arat győzelmet mindenki felett a gyermeki lélek legnagyobb fegyverével: a feltétel nélküli hinni akarásának tisztaságával. Egy vidéki mese, mely olyan valóságot tükröz, melyben az ítélet foglyul ejti az ítélőt.

Bene Zoltán írása dráma- és katarzismentes összeomlás. A formálódni képtelen ember még lényeg nélküli alaprétege tapadásmentes felületet képez, melyre minden próbálkozás ellenére képtelenek megragadni az alapvető morális értékek.

„Nem tudok semmit, de rendíthetetlenül hiszem, hogy a kegyetlen csodák ideje nem múlt el.”

A vallás és kötelességtudat sajátos elegyítése a felszentelt lélek redőiben megbújó mételey kártékony munkálkodása Kiss Judit Ágnes *Konrád atya* című írásának témája. A bemocskolódás szükségszerű ténye erősíti a tudatot, miszerint a bűn létezésének értelme nem más mint az örök megtisztulás képességének erénye.

A végítélet azonban nem ennyire egyszerű: valaki legyőzi a kísértést - *Mégsem ölte meg, ápolta mint a többi. A karjában szenvedett ki az az ávós két esztendő múlva. Nem is tudta meg csak az Úristen színe előtt, ki volt az a Szidónia nővér [...]*

Más pedig tövisként hurcolja az idők végezetéig: *„Hogy a Konrád atyával mi lett, azt nem tudja senki. Elnyelte az az idegen ország. Néha-néha, amikor eszembe jut, imádkozom érte a Szűzanyához, hogy bárhol is van most, ne fájjon a szíve.”*

A korszakhatárok mind irodalmi, mind történelmi rétegek találkozásai kövesednek egy-egy író témaválasztására. Az említett rendszerváltás misztifikált, jórészt negédes színfoltjai kötelező nyomot hagynak nemzedékük látásmódján. A vélt vagy valós nosztalgia, az anekdoták végtelen sora gyakran tereli a szót a letűnt kor – mostani szemmel – groteszk, ironikus világára. *Doszvidányija!* elhíresült, már-már szállóigévé avanzsált oroszos búcsúzása egy korszak végére tesz pontot, de mindezt csak a történelemkönyvekben, szláv dallama és az ereken lüktető valódi jelentése mélyen a tudatba ivódott, s manapság is elevenen él. A szabadság pillangószárnyainak érintése kinyitja a képzeletbeli őrző szemét: az elítélttel együtt maga is rab egy bipolárisnak titulált világ gondolatbörtönében.

Vári Attila *Jégeső* című műve novellába ültetett balladai jellegével az erkölcsi tiszta tartás letűnt korszakát porolja le, mintegy példát állítva jelenének. Az élettől egy napra kapott boldogság uralkodó élménye, végtelenné tágul a képzelet alkotta világban. S szétfeszítve a konvenciók kétes határait, hódító módjára útnak indul.

„Nem futó jégeső volt, órákig kopogtak a bányatelep transzformátorházának bazalttetején [...] máshol már elolvadt, s mint valami történelem előtti fejedelem múmiáján, egymáshoz fagyott jéggyöngyök halotti maszkja borította Karolina arcát.”

Az erőltetett felnőtté válás jellemtorzult árnyai szétkenődve bolyongnak a létezés ismeretlen ösvényein, a végletekig beletiporva a „nem levés” hamis tudatába. *„Ha más a szó más a jelentése is. Még nem tudod, mik a rossz szokásaid? Majd ők megmondják. Eszed a hajad. Tizenöt évesen az ujjadat szopod. Az ujjadon feljebb tekered a gyűrűt és beszagolsz alá. Tűrsz, eszed.”*

A puszta létezés energiáinak erőszakos minimálisra csökkentése esélyt teremt a torzult személyiségek autokrata hajlamainak túlbujánzására, ezáltal megostromolva az önbecsülés utolsó bástyáját is.

Összegezve elmondható: az év novellái lehetnek öncélúak, parabolisztikusak, tökéletesek, szenvedélymentesek, ironikusak, életszagúak, esetleg érzelmeiktől hullámzóak, elajándékozhatóak, tehermentesen könnyűek, remekművek.

Az írásokban főleg általános érvényű tanulságot és erkölcsi kérdésekre adható mintaszerű válaszokat keresni. A kötet értéke abban a különmemű rétegződésben keresendő, melyben határsávok nélkül tapad egymáshoz írói és olvasói képzelet, *s ha elvonatkoztatod magadat mindattól, amit lényednek ismersz: tulajdonképpen lényed ott kezdődik.*

(Magyar Napló, 2009)

Véghelyi Balázs

Beszél az írás – üzen a múlt

(W. Barna Erika Viktória: Nagy Imre)

W. Barna Erika Viktória könyvének címe: *Nagy Imre – Egy 20. századi magyar sors a grafológia tükrében*. Nem vagyok grafológus, így szorosan vett szakmai értékelést nem tudok írni erről a különleges kiadványról. Egyszerű olvasóként viszont nagyon sok gondolatot ébresztett bennem. A könyv egyik fő erénye éppen az, hogy nem csupán a grafológusszakmának szól, hanem minden olvasónak, akit érdekel a magyar történelem egyik rendhagyó alakjának sorsa és személyisége. Nyelvezete mindenki számára érthető, és aki elolvassa ezt az alig több mint 100 oldalt, jobban megértheti Nagy Imrét, az embert és Nagy Imrét, a politikust is. Az elemzések mellett az elemzés tárgyát képező kéziratokat is szemügyre vehetjük.

W. Barna Erika a magyar grafológia kiemelkedő képviselője. *Beszél az írás* című kézikönyve eddig négy kiadást ért meg, alapkönyv mindenki számára, aki grafológiát tanul, vagy aki csak érdeklődik kézírásunk rejtett üzenetei iránt. József Attiláról írt grafológiai elemzése (*A hétszer született költő*, Hittel, 2005/10.) az egyik legizgalmasabb tanulmány, amit az utóbbi években a költőről írtak. Mindennapi munkájában az alkotás mellett személyiségvizsgálattal, grafológiai tanácsadással és grafoterápiával foglalkozik, tanít és rendszeresen tart grafológiai témájú előadásokat. Eredetileg magyar szakos diplomával rendelkezik, tehát nem véletlen, hogy könyveiben, tanulmányaiban gyakoriak a versidézetek, és mindig törekszik – a szakmai kritériumok betartása mellett – irodalmilag is értékes szövegeket alkotni. Minden írásában érezhetjük a szerző személyes jelenlétét. Ma, amikor a tudományos munkák többségére a száraz személytelenség jellemző, ez rendkívül üdítően hat az olvasóra. De ez a személyesség sohasem megy az objektivitás rovására, Barna Erika mindig törekszik pontos és elfogulatlan elemző lenni. Szerzőtársa, Szótsné Fritz Ágnes is tőle tanulta a grafológiát.

A könyvet kinyitva először Nagy Gáspár immár klasszikus Nagy Imre-versével (*Öröknyár: elmúltam 9 éves*) találkozunk. Az utolsó sorok újra és újra megrázzák az olvasót: „egyszer majd el kell temetNI / és nekünk nem szabad feledNI / a gyilkosokat néven nevezNI”. Nagy Imre gyilkosainak nem lehet megbocsátani. És nem lehet megbocsátani azokért a fiatal életékért sem, akik a forradalom utáni megtorlás áldozatai lettek! A május 1-jéken osztogatott hideg virsli és meleg sör nem takarhatja el azt, ami 1956 után Magyarországon történt. Vagy mégis? Az ezredforduló idején egyik napilapunk közvélemény-kutatást tartott arról, hogy kit tartanak az emberek a magyar történelem legnagyobb alakjának. A szavazás

eredményeképpen – Szent István és Széchenyi István után – harmadik helyen nem más végzett, mint a forradalom leverője, Nagy Imre gyilkosa. És ami az idősebbeknél nosztalgiaként jelentkezik, azt a fiatalok manapság „retrónak” hívják. Emberek, „nem szabad feledNI”!

A bevezetőben ezt olvashatjuk: „Célunk az, hogy Nagy Imrét, az embert világtítsuk meg, hozzuk látótávolságba azt a fejlődési ívét, azokat a szellemi-lelki folyamatokat, amelyeken átjutott. Keressük a halandó embert, aki tévedések, felismerések, gyarlóságok és önmaga felett aratott győzelmek árán a nemzet sorsát érintő helyzetekben vezetőként jelen volt, aki döntéseivel bizonyos mértékben befolyásolta az események alakulását...” A történettudománynak nincsenek erre eszközei, de még a pszichológiának sincsenek, hiszen halott embert nem lehet már lélektanilag vizsgálni. A grafológiának viszont – eredeti kéziratok birtokában – megvannak rá a megfelelő eszközei. „Különlegességét, egyediségét az jelenti – olvashatjuk a folytatásban –, hogy a már nem élő személyeket is élőként tudja vizsgálni a fennmaradt kézírások alapján. Mivel erre más tudományos módszer nem képes, ezért egyre nagyobb jelentősége van az utólagos személyiségvizsgálatokban, amit a történelemtudomány is tud kamatoztatni sokféle, máig tisztázatlan rejtély megválaszolásában.”

A könyvben elsőként vizsgált kézírás 1916-ból datálódik, az utolsó pedig 1957-ből. Negyvenegy évnyi időutazás a történelemben és egy történelemformáló, egyúttal „történelem formálta” ember lelki világában!

Nagy Imre kézírása folyamatosan változott a vizsgált negyvenegy év során, és ebben nagy szerepe volt annak a *viharos emberöltőnek* is, amelyben élt és amelyben szüntelenül kereste önmagát.

Fiatalkori kézírásait vizsgálva – a grafológus szerint – Nagy Imre számára a mérnöki pálya lett volna ideális. Az élet spirituális tartalmai iránt nem mutatott fogékonyságot, viszont magas gyakorlati intelligenciáról árulkodnak kézíratai. Megfontolt, óvatos, kompromisszumkereső ember alakja bontakozik ki előttünk, ugyanakkor rendkívül erős cselekvési és érvényesülési vágy is mutatkozik nála.

Nagy Imre 1921-ben felvételt nyert az Oroszországi Kommunista Párt tagjai sorába. Regisztrációs lapjának grafológiai vizsgálata különösen érdekes eredménnyel járt. Kézírása alapján büszkeséggel töltötte el, hogy ennek a pártnak a tagja lehet. Kiválasztottnak érezte magát, és láthatóan teljes mértékig azonosulni tudott ennek a szervezetnek az eszméivel, céljaival. Nagy Imrét tekintélyelvű beállítottsága rendkívül manipulálhatóvá tette egy olyan társaságban, amely éppen a manipuláció eszköztárával tudta fönntartani hatalmát tagjai és alárendeltjei (vagyis az orosz nép) fölött. Akinél a manipuláció nem bizonyult hatásos eszköznek, azt pedig a fizikai és szellemi terror eszközeivel igyekezett elhallgattatni vagy meggyőzni. Nagy Imre 1921-ben ezt még nem látta tisztán. Látványosan túldíszí-

tett kézírását nézve egyre távolabb került önmagától, egyre inkább megszakadt az önmagával folytatott, belső párbeszéde, ennek helyét pedig a mindenáron való megfelelni vágyás foglalta el a „tekintélyszemélyek” irányában, s ez komoly szorongásokat indított el benne.

1945-től, Magyarország szovjet megszállását követően Nagy Imre a politikai élet fősodrába került. Pályafutása igen tarka volt. Tartozott az ország legszűkebb vezetői közé, és „számúzték” a pártból az egyetemi katedrára. Előbb földet osztott Somogy megyében, később őt bízták meg a parasztság kisemmizését jelentő terménybegyűjtések irányításával. Amit tehát egyik kezével adott, azt a másikkal elvette a magyar vidék lakóitól. Meg kell persze jegyeznünk, hogy Nagy Imre „másik kezét” nem a saját esze és szíve mozgatta, hanem – amolyan bábszínházi módon – a Rákosi Mátyás vezette Magyar Dolgozók Pártja. 1945 és 1956 közötti kézírásaiban szinte görcsös erőlködés látszódik. Meg akart felelni pártjának, de annak az eszmének is, amit ez a párt már csak a szövegek szintjén képviselt, benne azonban még elevenen élt. Révai Józsefhez írt 1954-es levelének aláírásában az N betű szabályos hiányjelet formáz. „A hiányjel végzetes magányát, a mindenkori környezetében megélt idegenségérzetét is jelképezi. De hiányjelként sűrűsödhetnek a soha valóra nem váltott céljai, vágyai, s hiányzik az az együttműködő közösség is, akiket valaha elvtársainak vélt.”

1956 októberében a forradalmi ifjúság Nagy Imrét követelte az ország élére. Azt a Nagy Imrét, akinek alkatától mindennél távolabb állt a forradalmiság. Ő a reformok embere volt. A történelem (ki)hívásának azonban nem tudott és nem is mert ellenállni. 1956. október 24-ei aláírása végtelen bizonytalanságról árulkodik. A sorirány lefelé tart, illesztési zavarok és nyomásegyenetlenségek látszódnak rajta: a forradalmi miniszterelnökséget vállaló Nagy Imre tanácstalanságának jelei. A későbbi napokban igyekezett méltóvá válni a küldetéséhez, és önmaga fölé magasodva vált egy élethalálharcát vívó nemzet vezetőjévé.

November 4-én szovjet tankok lepték el Budapest utcáit: páncélos, emberevő teknősök. A „nemzeti felszabadító forradalom”, ahogy Nagy Imre nevezte később a történeteket, leveretett. A miniszterelnök a jugoszláv követség épületében talált menedéket, ahonnan november 22-én kicsalták, és Romániába hurcolták. „Majdnem négy évtizedes politikai pályafutása alatt a forradalom napjaiban is nemegyszer habozott, hibázott, ám fogsága és pere idején nemcsak hóhérai, de önmaga fölé is magasodott. Rajta kívül álló és nála sokkal hatalmasabb erők odavetett áldozatából végzetét tudatosan vállaló hőssé, népének s az emberi haladásnak nemzetközi méretű mártírjává vált” – idézi a kötet Méray Tibort. Snagovi fogságában írt politikai jegyzetei, önéletrajz-töredéke és levelei alapján Nagy Imrének élete utolsó időszakában sikerült megtalálnia önmagát. Kézírásai a korábbiaknál – laikus szemmel nézve is – letisztultabbak. Tudatosan vállalta a mártírsüveget, szembe

tudott nézni önmagával, nem kért kegyelmet, és nem árulta el a magyar forradalmat. 1957. április 15-én kelt aláírása megrendítő látvány. Az I betűben az akasztott ember szimbolikus rajzát ismerhetjük fel.

Nagy Imre életének egyik legfontosabb tanulsága a tekintélyelvűség és az autonómia közötti döntéshozatal elkerülhetetlensége. Ez az egész magyar nemzet örökös dilemmája is. Ameddig ez a nemzet tűri, hogy Cipollák uralkodjanak fölötté álarcos politikusok és arctalan gazdasági hatalmak képében, amíg nem lázad föl a mindennapos manipuláció ellen, addig nem válhat valódi közösséggé. A közösségeket ugyanis autonóm emberek alkotják, míg a tömeget manipulált, arctalan egyének. 1956-ban Magyarország népe igazi közösségként viselkedett egy autonómiáját – keserves küzdelem árán – kiharcoló politikus vezetésével.

Nagy Imre belső küzdelmét „egyéni szabadságharcnak” nevezi ez a könyv. Élete összegezeként elmondhatjuk, hogy bár az általa vezetett 1956-os forradalmat a nemzet elveszítette, de Nagy Imre mégis egy győztes, egyéni szabadságharc tudatában állhatott az akasztófa alá 1958. július 16-án.

Németh István Péter

Magoncok és morzsák – 2671 bolgár boglár

Válogatta, fordította és az utószót írta Szondi György

Az elmúlt hónapokban a tapolcai művelődési ház portáján volt alkalmam kevésbé forgalmas napokon könyvekbe beleolvasni. Természetesen egy szuszra nem lehetett regényterjedelmen átszaladnom, sem tanulmányok zabkásahegyein át nem rághattam magam, csak belekukkantani volt módom a művekbe – akárha Bolond Istók Debrecenbe –, például a *Gondolatok könyvébe*.¹ Montaigne, Pascal, Fontenell, Montesquieu, Voltaire, Diderot... Mind-mind gnomikus költő is egyben. A rövid idézetek, velős mondasok lekötöttek, szórakoztattak, tünődésre készítettek. Segítették mulattatni az időt. Reisinger János *Kisvers – nagymesterek* című könyvében találtam egy bölcs bekezdést, miért is szerethetjük ennyire a szép és pontos citátumokat: „Már az ókori népek költészetétől fogva se szeri-se száma nincsen az epigrammáknak, gnómáknak, akár egy-kétsoros költői remekléseknek, melyekről el lehetne mondanunk egy francia író kifejezésével, hogy ezek ilyen szerény terjedelmükkel is csillagfény-világosak. A rövidség, a frappáns megfogalmazás, melyet a poétikum kellékei még hangzósabbá tesznek, általában a legjobb ajánlólevél az emberi művek komolyan vételéhez. De idézhetnénk a Bibliát is, amelynek legrövidebb részei képezik a legnagyobb súlyt, és mintegy szöveggörnyezetükből kiszakítva, önállóan is a gondolati pillérek szerepét töltik be...” Egy másik szentnek mondott könyv is ilyen. Hamvas Béla szerint a Tao Te King írója egész életében harmatcseppeket gyűjtött, ám a megverselt bölcsesség fölé egy kivonatokból, tömörítvényekből és cédulákból álló világcatalógussal. A távol-keleti rövid költeményeknek, a haikuknak, Kosztolányi Európájában már nagy divatja volt. Király István szerint a kor a többszólamúságot, a belső nyitottságot üdvözölte ezekben a szinte-fragmentumokban, amiket kényére-kedvére kiegészíthette, továbbgondolhatta az olvasó.² Bulgáriától Nyugat-Európáig divatja lett a japáni verseknek a XX. században.

A Kelet és Nyugat kultúrhatárán létrejött magyar irodalom története is telis-tele van úgynevezett kisszerkezetekkel. Már ősköltészetünkől végítéleti epitáfium rivall: *Csontkürttel kürtölnek / Arany deszkák hasadnak, / Földi férgek mozognak*. Balassi jegyzi ama legelső drámai magyar egysoros költeményt, amely így hangzik: *Pokolbéli kísértetek fagatnak*. Zrínyi jelmondata négy szó [*Jó szerencse, semmi más!*], parancsa csupán három [*Ne bánts a magyart!*]. Kazinczy Ferenc fordította le magyarra először a Descartes-tal

¹ Gábor György sok kiadást megért gyűjteményének alcíme *Az aforizma francia mesterei*. Magvető Könyvkiadó, Bp. 1959.

² Bárdos László írt a Kosztolányi-centenáriumra a költő rövid verseiről. „Számadás” Bp. 1985.

és Pascallal rokon La Rochefoucauld maximáit, Kisfaludy Sándor pedig nem mondott kevesebbet gnómáiban sem, mint amennyit kidalolt a Himfy-strófákban:

*Minden nagyság meghajúl.
Fél, ami él.
Boldog, ki nem születik.*

A XX. században élt egy nagyváradi költő, akinek egész életműve belefér a négysorosok, a haikuk, az aforizmák rájáiba. Horváth Imre: most lenne százéves éppen. Ilyen s hasonló költeményeket, gnómákat alkotott:

*Van homokszem, amely ha leperereg,
semmivé porlaszt egy gyémánthegyet!*
*
*Lefelé nővök, mint a gyökerek,
és féregtelenül
sötétedem.*

Kántor Lajos szerint Horváth Imre „a pasztell és epigramma határmezsgyéjén” találta meg kedves verstípusát. Kortárs költőink közül Vasadi Péter lírájában lehet talán az egy versre eső legtöbb revelatiót találni. *Tamarisz*k című kötetéből a következők:

Aki jó, könyörög.

*Emlékezetünk ciszterna.
[A fenéken mozdul Jeremiás,
odalöktük.]*

Anyánk hasában elítéltettünk.

Horváth Imrére, Vasadira, a francia klasszikusokra, utóbbiak soraiból Malcolm de Chazalra gondoltam még, amikor Szondi György hosszú évek türelmével fordított és egybeszerkesztett, több mint ötszáz oldalas, *Magoncok és morzsák* című könyvét fel-ütöttem, s Margarit Nikolov bekezdéseinek olvasásába fogtam:

Olykor értelmetlen értelmesen beszélni.
*
Kinek fésületlen gondolatai vannak, azokat nyírják meg először kopaszra.
*
Vess aforizmát – s betakarítanak! (206)

Majd a *bolgár apró írásokat* tartalmazó breviárium elejéhez tértem, és már tudatosan vártam, hogy melyik gondolatról jut eszembe magyar gondolkodó egy sora vagy költeményének részlete. Borisz Delcsev azt írja, hogy „Az alkotó fiatalságát nem az évekkel, hanem megújulási képességével kell mérni. S ebben a naptárnak nincs jelentősége.” (9) Mintha Juhász Ferenc vigaszát hallanám arról, hogy nem az évek teszik az ifjúságot. Blaga Dimitrova *Rizsszemek* című ciklusa pedig Weöres Sándor *Egysoros versek* című füzérének szellemi izgalmait tartogatja:

Kutyaugatás cáfolja a pusztát.

*

Szomjúságunk teszi édessé a vizet.

*

Sebein át lélegzik a föld.

Versek? Prózák e miniatűrök? Költői sorokat ugyanúgy találunk a bolgár prózáírók teljesítményeiben, mint ahogy hazai termésünkben: lám, Örkény István is „költött” egyperceseket. A kötetben úgynevezett félpercesekre lelünk Szvetoszlav Sztojcssevtől.³ *Szuperkurta elbeszéléseknek* nevezi egysorosait Ilinda Markova... Zlatomir Zlatanov *blogregény-részletekkel* szerepel az antológiában. Ljuben Petkovot sem költőként, de kiváló novellistaként ismerhette meg a magyar olvasóközönség. (Ő volt *A rózsaszínű pelikán* című bolgár elbeszélésgyűjtemény címadó novellájának a szerzője. Szintén Szondi György fordította még 1980-ban.⁴) A *Magoncok és morzsák* című antológiában olyan kinyilatkoztatásai szerepelnek a jellemről, amelyeket bátran Illyés Gyula vagy Zbigniew Herbert szentenciái mellé állíthatunk. Vagy Tamási Áron mellé, aki következő kinyilatkoztatást tette 1956-ban: „Nincs módunk kitérni a hűség elől.” Az igazi aforisták mindig moralisták is egyben:

Igen, magamnak írok! – mondogatom. És hiszem, hogy így van. Mert ha valaki arra ügyel és úgy ügyeskedik, hogy fölfigyeljenek rá, önnön lényegét árulja el, s fokról fokra jószándékaival együtt léggé válik.

*

Az író mindenekelőtt jellemalkotó, nem cselekményszerző (118–119).

Ivajlo Petrov szintúgy a morálról és ellentétéről vall: „Némely ember jelleme, akár az árnyéka – óránként változik.” (28) Különösen érzékenyek a bolgár szerzők, ha az emberi jellem egyenességére vagy annak veszélyeztetettségére találnak szavakat:

³ „A szerző félperceseit magyarul írta.” (Szondi György lábjegyzete), 382.

⁴ Modern Könyvtár, 408. kötet

A lelkiismeret az ész helyesírási szótára ([Ivan Kolarov] 31).

*

Ha középpont vagy, vigyázz, ne ördögi kör közepe légy ([Radoj Ralin] 33).

*

A jónak s a rossznak más az atomsúlya ([Gercso Atanaszov] 48).

Még egészen frissen szól emlékezetünkől (a Bulgáriában is esszét író) Sütő András karácsonyi intelme 2004-ből: „*Azt tudom csak, hogy tévedni lehet, de rongy embernek lenni nem lehet.*” Az erkölcsi relativizmus helyett Jézus boldog-mondásainak artikulációját követi Ivan Dinkov is: „*Ha létezik legtisztább valóság, az a paradoxonokban található meg*” (50).

A sok-sok kisszerkezet 168 szerző tollából gyűlt össze. Szondi György utószava igazít el a különb-különbféle műfajok felől: „...kerül most eléd, kedves olvasó, találós kérdés, blogregény-részlet, haiku, aforizma, recept, töredék, rövid novella, esszé, gyermekvers, vicc, epigramma, nyelvjárási bölcselem, tanka, gondolatfüzér, pontokba szedett versépítmény, háromsoros, hosszabb egység elemei, nonszensz líragrafika, töprengés, fotómondat, blóddli.” S még csak nem is teljes a seregszámla. Micsoda pompás grafiti a következő is: „A Balkán a világ valaga, Bulgária pedig a Balkán aranyere” ([Ivan Szalov] 47). Megdöbbenett, láttatott ez a falfirka, mivel eddig csak az a meghatározás élt bennem, hogy Delfoi a föld köldöke... S most rájövök, hogy Epidauros és Szabó Lőrinc honi tájai közt is tücskök muzsikálnak,⁵ s e műzsai lényeket hallgatva a bolgár költők is ugyanúgy és ugyanarra gondolhatnak, mint a mi Kosztolányink, hogy bár a szépség váltaná meg a világot: „A szépség menti meg a világot. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a világnak ne lenne kötelessége megmenteni a szépséget.” ([Csavdar Dobrev] 72) A bolgár írástudó is úgy van csak, hogy adott néki a saját bőrének univerzuma meg a nembeli emberisége, s a kettő között ott van a hazája. Az igen tanulságos, no meg a magyar szerzők lelkületével rokon passzusokból külön breviárium állítható össze. Nem annyira szigorú nemzet-karakterológiai, inkább egy testvér-tejtestvéri néplélektan-olvasókönyvet lehetne szerkeszteni ez antológia alapján.

Mi, bolgárok konokul

összenőttünk a földdel.

A turisták gyökértelen emberek ([Ivan Radoev] 43).⁶

*

A mi bolgár életünk legnagyobb részt tragikomédia. Bármennyire is komor, nem oly emelkedett, hogy tragédia lehetne, s jóllehet szerfölött nevetnivaló, nem elég vidám, hogy komédia legyen.” ([Alekszandar Surbanov] 128)

⁵ 23, 26, 55, 57, 112, 222, 225, 226, 251, 265, 269.

⁶ Vö. Az ember a szíve mélyén örökké odavaló, ahol született. (Tamási Áron)

*

Az ötszázados török rabságot, amelyért annyi emberáldozattal s az ország határain kívülre került fél Bulgáriával fizettünk, a nagyhatalmak százéves rabsága váltotta fel – nekik máig túsuk vagyunk. ([Dimo Dimovszki] 205)⁷

*

*Kicsit meghaltunk érted, Bulgária,
De miért is... ([Metodil Dzsonov] 297)⁸*

Az idézetek nyomán az lesz az olvasó érzése, hogy a két nép, a bolgár és a magyar (amelyeknek zászláiban ugyanaz a három szín szerepel) egyrészt ugyanannak a Babilonnak a sötét vizeinél szorong, ám a lehető legszebben igyekezett sorsát intézni, s így megérdemelné azt a kegyelmet, ami e nem csupán metaforikus foglyoknak járna ki, – lenne bár a nagy fekete vizekből ama „keleti Golf-áram”, aminél testvériesen fölmelegedhetnének: Árpád fejedelem, Simeon cár, István király és Borisz cár, a szófiai utcákon járt Hunyadi János, Kőrösi Csoma és Evtimij pátriárka, Petőfi és Botev.⁹ A *Magoncok és morzsák* című antológia egyik szereplőjével magam is kezet foghattam. Margarit Zsekov egy olyan tavaszi versével lopta be magát a szívembe, amelynek metaforája a kibúvó tejfogak és az első hóvirágok közötti hasonlóságon alapult. E felejthetetlen költői kép elegendő volt, hogy barátságot érezzek, a tehetség feltétlen bizalmát élhessem meg a bolgár írástudó közelében Balatonfüreden. Az olvasó a 436. oldaltól találja Zsekov verseit. Egyik rövid költeményének látomását a mi Csoóri Sándorunk is írhatta volna akár:

*Miért is akartam, hogy szülőházam
Örökké fiatal maradjon?
Nézem, esik a hó –
Még az égi vakolat
Is mállik és perreg. (Zsekov)*

*...fejemben hó emléke,
Hó, hó, mintha egy katedrális vakolata
hullna csöndben. (Csoóri)*

⁷ Vö. Nem választás a haza, rég nem, / Nem feladat, nem is érdem, / Ítélet ez, életfogytiglanig.” Vas István

⁸ Vö. A hazáért élni, s nem meghalni kellene. Így kívánt a XX. században Ladányi Mihály kedvesebb hazát mindnyájunknak, Ratkó József Jó hazát, végül Czigány György a kötetcímével egyszerűen csak: Hazát. A század első feléből Sinka István verse visszhangzik: „Fussál vándor, tiéd a berek! / s csak akkor tartsd égre az orcád, / ha hazát is ád majd az ország.”

⁹ Hisz Magyarország és „Bulgária keményen Európa felé ORIENTÁlt ország.” ([Ivo Ticin] 457)

A költők Homérosz óta egymást visszhangozzák. Pilinszky mennyei publicisztikájában olvastam ezt. S mennyire igaz! Gábor György is erre figyelmeztetett már az 1950-es évek végén, amikor Voltaire-t idézte: „Az elmés mondások többnyire ismétlések”. A *Gondoltok* könyvének összeállítója szerint „ha nagyon kutatjuk, csaknem valamennyinek megtaláljuk az őseit.” Játsszunk csak el a gondolattal, ki és milyen életelv-megfogalmazás jut eszünkbe a következő bekezdéseknél:

„Ezen a világon, ahol minden feltételes, a költészet ígéretét a költő szavai váltják be.”
/Nikolaj Kancsev/ (104) = *Ami megmarad, azt költők hozzák létre.* (Hölderlin)

*

Marin Kolev líragrafikái vajon nem éppen Nagy László *Seb a cédruson* című képversének testvére? (120)
(137)

Alekszandr Surbanov cím nélküli kisszerkezeteit három-három csillag választja el egymástól. A negyedik versdarabja (124) egy magyar verses mese metafizikáját idézi, Pilinszky János *Kalandozás a tükörben* című remekét:

*A tükör két oldaláról
két madár csap össze
elkeseredetten –
mellükkel a tükröt verik,
ütik szárnyal és csőrrel,
szomjazzák, hogy egymást megöljék.
Az egyik
nem létezik.* (Surbanov)

*„Itthon vagyunk” – mondta a Kisfiú
és azzal
átléptek az üveglapon.
Azazhogy átléptek volna,
mivel valóban csak a Kisfiú
jutott keresztül, míg a Kislány
az üveg túlsó oldalán rekedt.*

*Hiába volt ezután minden.
Hiába fordult vissza a fiú,
tapadtak sírva kétfelől
a papírnál is vékonyabb,*

*a semminél is láthatatlanabb
üveglapra: a két hazát ezentúl
áthághatatlan határ vágta ketté,
a tükör és a valóság határa.*

*Sokáig sírtak még, és nézték egymást,
aztán a Kislány arca szertefoszlott,
s a tükör lassan megint csak tükör lett.
azt mutatta, mi elébe került.
egyedül azt, és semmi mást.*

*A kisfiú elébe állva,
ezentúl csak önmagát látta benne.” (Pilinszky)*

A magyar költő versben ragyogó lepke-táborát Murad Murad ötszoros asszociálja: „Szeretem az éjszakát. / És a pillangóit. / Szeretem az éj pillangóit. / Színeiket / És gombostűik.” S a nem a „mennyei publicisztikát” író szerzőnket idézi-e meg a következő axióma?

„A tények és az igazság különböző dolgok.” ([Ivo Ticin] 458) Pilinszky János ugyanis Rilke nyomán azt vallotta, hogy „A tényektől nem látjuk a valóságot”.

A tükör-motívumos költemény szerzője, Surbanov, akár Utassy József, „megőszült magzat”-nak láttatja magát, s mintha Nagy László-i szerepben írná versét. Az iszkázi mester (akinek szülőházában bolgár szoba is van) *Műtét anyánk szemén* című művét is asszociálja:

*Anyám már nem lát.
Irgalmában az Úr
látását elvette –
észre ne vegye,
hogy gyermekéből
öregember lett. (125)*

Keresem tovább a filosz-szinkronitásokat a könyvben... Kínálják magukat, hogy társszam egymás mellé őket! „Három típusú embert ismerek. Egyesek a vágyaikkal élnek, még ha esztelen vágyak is, még ha emlékeikben már elillantak is azok. Őket irigylem. Mások emlékeikből élnek, még ha szegényes emlékek is, még ha meg nem valósultak is azok. Velük együttérzek. A harmadik fajta ember máról-holnapra él: sem emlékek, sem vágyak, sem sebek a szíven. Tőlük félek.” (137) Georgi Markovszki osztotta így föl az emberiséget, ahogy a magyar írók közül Márai is megtette *Naplójában*. A kassai születésű szépirodész ugyanúgy elkülönítette az értékes kategóriáktól azokat, akik érdemtelenek

rá, mint a bolgár írástudó: „*Három életforma van: az ulyssesi, a jézusi, a fausti. A többi adóalany.*” Amúgy az ősképek, a versindítékok, a rokon képzettörténetek és a vándor-motívumok bármely tájon felbukkanhatnak... Aztán van olyan is, hogy két (vagy akár több) költő mit sem tud egymásról, s verseikben a végeredmény egymásra hasonlít. A XIX. században Tübingenben és Niklán egyaránt néma hattyúk hajoltak hűvös vizekre. Georgi Goszpodinov vajon ismerte-e Radnóti és Blake verseit, amelyekben rózsa és rózsabogár szerepel? (R. M.: *Éjszaka*, W. B.: *The sickness Rose.*) Játsszon el a kérdéssel e könyvismertető Olvasója! Íme a bolgár alig-négysoros, ahogy a többi is, Szondi György fordításában:

van valami közös

a bogárban s a rózsában

és ez

az

([Goszpodinov: *Tizenegy meghatározási kísérlet VI.*] 480)

A magyar nyelvű bolgár antológia – mint műfordítás – kimeríti a hungarika fogalmát önmagában, ám még országunkról szóló részeket is tartalmaz. Plamen Dojlov a pesti Zserbó kávéházba kalauzolja el az olvasót (488), a kötetből előrébb pedig szinte Mészöly Miklós-i érintéseket hallunk:

2005. XII. 29., 21 ÓRA. A MÁTYÁS-TEPLOM ELŐTT BUDÁN

Az éj barlangjába gótikus csipkék vájnak fehér cseppköveket.

2006. I. 31., A DUNA ESTE A PETŐFI HÍDRÓL

Ezernyi égő gyertya egy vízalatti templomban, visszfények pislognak az úszó jégtáblákon.

EGY KÁLVINISTA TEMPLOMBAN PESTEN

Az orgonából Jahve parancsolatai szakadnak ki robajlón. (291)

Hriszto Trendafilov apró szövegeit akár három sorba is tördelhetnénk...

A bolgár haikuk, tankák árfolyama a líra világiacán körülbelül ott található, ahol a bolgár borkivitel. Vagyis: kitűnő pozícióban. Még akkor is, ha gyanúsnak minősítették e különleges szellemi keményvalutát az anyaországban a hivatalosok. Szondi György utószava szerint: „*A nyolcvanas, hetvenes... években mint közlésre méltatlant, mint mellékterméket a bolgár szerkesztőségek szinte-szinte csak elutasították a néhány soros verseket, az aforisztikus prózát, a mondat-gondolatot. Bizony idegesítőek voltak (lehetek a hatalom számára a „kicsi készek”. Hát ilyen kurtán elmondható a MI – fricskáz engem itt? A széles távlatokban hömpölygő, hatalmas egységekben idekérészkedik kéretlenül holmi kö-römpiszokkal?*” Bizony, körömverseknek nevezte Kányádi Sándor is (Bertók László sza-

vával) a „háromkákát”. Miklós Pál tanár úr a hetvenes években *A Zen és a buddhizmus* című könyvében népszerűsítette e versformát. Bertók László a következőképpen ír róla: „Csak a pillanatban marad meg minden. Jó, ha némelyiket meg tudod jelölni (állítani?), ha másképpen nem, akkor egy haikuval, egy tizenhét szótagos, háromsoros verssel. Talán az se baj, ha a klasszikus japán formát kicsit a saját kultúrádhoz, élményeidhez, levegővételeddhez igazítod, rímelteted...” Igen, miképpen a magyar és a bolgár költők is tették és teszik. Csontos János 1993-ban olyan Haiku-naptárt írt (Szófiában bolgáruul is napvilágot látott műve!), amit ez antológia fordítójának, Szondi Györgynek ajánlott.¹⁰ A bolgár háromsorosok szerzői közül pedig itt több mint kéttucatnyit kellene felsorolnom... Hadd tegyek közzé egy lajstromot, amin mindegyikőjük neve még csak nem is szerepel: Dimitar Palazov, Velin Georgiev, Dragni Dragnev, Atanaz Zvezdinov, Dadoszslav Rancsin, Borisz Hrisztov, Ginka Biljarszka, Ivan Metodiev, Toma Bincsev, Hriszto Ke Pella, Ljudmila Balabanova, Conka Velikova, Edvin Szugarev, Georgi Barbarov, Antoaneta Nikolova, Roszica Jakimova, Cvetanka Elenkova, Roszica Pironszka, Aziz Tas, Ivajlo Ivanov, Mina Varszano, Petar Csuhov... Nagy Bandó András humorista előadónk s több ifjúsági könyv szerzője Magyarországon sokat tett a haiku népszerűsítéséért, könyvét több ezer példányban vásárolták meg. Aki a magyar haiku-költészet gazdagságára akar következtetni, az az úgynevezett Terebess-tárban mérheti föl a háromsorosok galaxisát. Szondi György fordításában ott találja majd többek között Dimitar Sztefanov haikuit is. A *Magoncok és morzsák* című kötetben az 55. oldaltól sorakoznak a bolgár szerző *Haiku-kísérletei*. (Bulgáriában Sztefanov önálló haikus könyvet is kiadott.) S a többiek, a felsoroltak háromsorosai! Ha e haikukat egymás mellé állítanánk, azokból is vaskos kiadvány állna össze, nem beszélve arról, hogy belőlük szintén kirajzolódna a *Magoncok*... több mint félezer oldalas szövegének témahálózata. (Arról ismét külön tanulmányt kereshetne e sorok írója.) Szép műfordítói és műfaji összegzés Szondi Györgytől, a bolgár kultúra szolgájától.

Ízlelgetni kell, s lehet e könyv aforizmáit, eltűnődni rajtuk. A teljességre figyelmeztetnek, amit a töredékességük révén megsejtetnek velünk, hogy már-már színről színre is engedi látni magát egy-egy kisszerkezet tárgya. Visszacseng a bevezetőmből róluk, elvégre *szerey terjedelmükkel is csillagfény-világosak*. Miképpen József Attila érezte, hogy világokat igazgat, miközben üveggolyókkal játszik. Hiszen: „*A Föld – üveggolyó a gyermek Úr kezében.*” ([Ilinda Markova] 191)

¹⁰ Cs. J.: XL. Összegyűjtött versek. Bp. 2002. 124–130.

Erős Kinga

Hivatásos olvasó

Papp Ágnes Klára: Átlátunk az üvegen? – Gondolatok a kortárs irodalomról

Nemrég egy kedves barátom azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy állítsak neki össze egy listát azokból a kortárs magyar és világirodalmi művekből, amelyeket szívesen ajánlanék figyelmébe. Fiatal orvos lévén azzal a problémával szembesült, hogy nem engedheti meg magának azt, hogy bármilyen könyvet megvásároljon, ami megtetszik neki, mert nem bírná a pénztárcája. Vásárlásai során több alkalommal melléfogott, bízva a kiadó által megírt fülszövegben, drágán vásárolt valami olvasmányt. Manapság, amikor megszámlálhatatlan könyvkiadó jelenteti meg könyveit, s a könyvesboltok választéka átláthatatlanul nagy, s az „újdonságok” polcán egymás mellé kerülnek a lektűrök, a szépirodalmi művek és a szépirodalmi alkotásoknak álcázott igénytelen fércmunkák, így azok az olvasók, akik nem hivatásszerűen foglalkoznak irodalommal, tanácstalanul ácsorognak a könyvesboltokban. Ezért is örültem Papp Ágnes Klára kötetének, amely *Átlátunk az üvegen? – Gondolatok a kortárs magyar irodalomról* címmel jelent meg, mivel úgy vélem, nagyobb szüksége van napjainkban a könyvbarátoknak hivatásos olvasókra, mint eddig bármikor.

Papp Ágnes Klára olyan hivatásos olvasó, aki olvasatait saját hangján osztja meg velünk, a figyelemfelkeltés szándékával oly módon, hogy képes valódi érdeklődést ébreszteni a vizsgált szerző műve iránt, s egyszerre tud értőn és érzően megszólalni. Rokonszenves könnyedséggel tud rákérdezni elméleti, esztétikai problémákra, felkészülten és precízen igyekszik megfogalmazni meglátásait, kételyeit és bemutatni az egyes művek mögött meghúzódó irodalomfelfogások sokféleségét.

Tudatos és átgondolt kötet szerkesztés jellemzi Papp Ágnes Klára tanulmánykötetét, okosan lettek egymás után illesztve írásai azzal a szándékkal, hogy a nem irodalmár olvasó is kiigazodhasson a kortárs irodalom világában. Így a bevezető tanulmányban, amelynek címe *Kérdésfeltevés Arnold Hausen modorában* azt vizsgálja, hogy milyen szerepet tölt be az írott mű, az irodalom életünkben, milyen olvasói szokásaink vannak, hogyan olvasunk, vagy éppen nem olvasunk, kiknek milyen elvárásai lehetnek és vannak a művek iránt. S nem kerüli meg azt a roppant érdekes és számos buktatót magában hordozó kérdést sem, hogy milyen intézményrendszerek épülnek az irodalom köré, hogyan működik az irodalom finanszírozása, milyen típusú hatalmi harcok alakulnak ki ezek körül. Felteszi és igyekszik megválaszolni azt a fontos kérdést is, hogy „hol lesz akkor az irodalom

mibenlétéről, az író szerepéről, az esztétikai értékről vallott nézet helye ebben a hatalmi harcban”. E kérdésfeltevés okán mutat rá a „magasirodalom” és az apadó olvasóközönség furcsa viszonyára, a profi olvasóra, a „magasirodalom” fogyasztójára, aki egyszerre olvasó és az irodalmi intézményrendszer valamilyen szereppel felruházott tagja, de beszél a szórakoztató irodalom és a szépirodalom egymáshoz való viszonyáról is e szövevényes rendszeren belül. Kérdésfeltevéseivel és válaszkísérleteivel folyamatosan képes fenntartani az olvasói figyelmet, miközben igyekszik kimutatni az összefüggéseket az irodalmi élet működésmechanizmusának és az „irodalomról alkotott fogalmak, az esztétikai érték mibenlétéről vallott nézetek között”. Tanulmányát az a szándék teszi még izgalmasabbá, hogy szerzőként, s így az irodalmi élet résztvevőjeként megpróbálja úgy megfogalmazni e jelenségeket, hogy közben törekszik nem minősíti azokat, csupán leírni, szemléltetni. A *Hivatalos karnevál* című fejezetcím alá gyűjtött írásokban – így a kötetnyitó írásban is – „Arnold Hauser által kidolgozott szempont- és összefüggésrendszer” segítségével igyekszik megfogalmazni és helyénvalóan feltenni azokat a kérdéseket Papp Ágnes Klára, amelyek irodalmárként izgatják, azzal a céllal, hogy bevezető tanulmányát mintegy kiindulópontként tekintve úgy építse tovább kötetének írásait, hogy figyelme immár mind jobban az irodalomelmélet felé fókuszáljon, azt vizsgálva, hogy „a huszadik század néhány nagy teoretikusa hogyan érzékeli ezt a problematikát, hogyan reagál ezekre – a kor irodalma, művészete által felvetett – kérdésekre, illetve az ő terminusaikkal hogyan írható le az a művészetfilozófiai, illetve poétikai szemléletváltás, amely az elmúlt században játszódott le.”

A mágikus-realista anekdota című fejezet írásai a mágikus realizmus és a magyar elbeszélői hagyomány találkozásáról számol be, a fejezetindító írásának közép-pontjába olyan alkotókat és műveket emel, akikre jellemző a mágikus látásmód, amelynek forrása sok esetben a valahová tartozás élménye, az identitás. Ezen írások elbeszélői látásmódját áthatja az ellentmondásos sokféleség, ezért emelheti egy tanulmányba Grendel Lajos, Lázár Ervin, Kolozsvári Papp László, Fehér Béla, Gion Nándor egyes alkotásait. Az általános megállapításokon és a nagy összefüggések felmutatása után e fejezet írásai egy-egy szerzőre és műre koncentrálnak, így többek mellett Sigmond István *Félrevert harangok*, Grendel Lajos *Az onirizmus tréfái*, Lengyel Péter *Macskakő*, Fehér Béla *Triptichon* című regényeire. Elemzéseiben igen izgalmas kérdéseket vet fel, így például *A helyét kereső novella* című írásában Láng Zsolt *Kovács Emma születése és más elbeszélések* című kötete kapcsán a novella műfajának problémájáról. Tény, kevés igazán jó novellát olvasni manapság, s ennek okaira kérdez rá, és igyekszik választ találni Papp Ágnes Klára. Rokonszenves hozzáállással szemléli az irodalom peremvidékein született alkotásokat is, így Ungváry Zsolt *Elefánttemető* című művével kapcsolatban arról is olvashatunk, hogy miként születnek alkotások távol az irodalmi élettől, a kritikai

figyelemtől és a nagy kiadók bábáskodásától, és miként találnak népes olvasótáborra. Számomra a kötet egyik legizgalmasabb írása szintén egy népes rajongóolvasótáborral bíró ám a fenti értelemben mégis irodalmi peremvidéken álló szerző műveiről szóló tanulmány, a *Gyilkolni könnyű avagy Agatha Christie-regények tanulságai*, amely átfogóan mutatja be a krimiírás játékszabályait, a szereposztást, utóbbiról megállapítva, hogy az angol szerző szereplői szinte mindig azonos, tipizált, sematikus jellemei más szerepet is betöltenek, a polgári világ állandóságát és rendíthetlenségét tükrözik. Érdekes és hasznos ez a tanulmány, hiszen valóban népszerű, sokféle olvasóval bíró író műveit veszi górcső alá, s megállapításait olyan ügyesen fogalmazza meg, hogy közben egyetlen gyilkost sem leplez le, ily módon meghagyja az olvasónak a felfedezés örömét.

Mint minden kritikus, így Papp Ágnes Klára is kialakította személyes kánonját, amely igen izgalmas, hiszen a Baka Istvántól Petri Györgyig, Sigmond Istvántól Fehér Béláig, Grendel Lajostól a fiatal Nagy Koppány Zsoltig ível s nagyfokú érdeklődésről és nyitottságról tanúskodik. Rendkívül rokonszenves magatartása, hogy mer hivatásos olvasó lenni, s ebbéli minőségében akkor sem húzza fel az orrát fintorodva, ha az irodalom peremvidékén jár. Ettől izgalmas, hiteles Papp Ágnes Klára nézőpontja, s nem utolsósorban olvasóbarát. Felkészült, tájékozott mégis kritikus magatartása, hozzáállása attól válik igazán szerethetővé, hogy mer merész kérdéseket feltenni és állhatatosan kutatni a lehetséges válaszok után.

(Napkút Kiadó, Budapest, 2008.)

Ködöböcz Gábor

Szellemi jelenlét és értékteremtő dialógus

Két tanulmánykötet a közelmúltból: Súlyok és hangsúlyok, Pályatükrök

A különféle nyelvi és poétikai felfogások, az eltérő ízlés- és fejlődésirányok közötti párbeszéd öröndetes példája a közelmúlt két igen figyelemreméltó kötete: a Szondi György és Vincze Ferenc által szerkesztett *Súlyok és hangsúlyok* (2009), illetve az Ekler Andrea és Erős Kinga által szerkesztett *Pályatükrök* (2009). A Napkút Kiadónál megjelent tanulmánygyűjtemény (*Súlyok...*) alcíme: *Írások az utóbbi két évtized magyar irodalmáról*, a Magyar Írószövetség Arany János Alapítványa, valamint a Kortárs Kiadó gondozásában megjelent és Bakos Zoltán fotóival illusztrált *Pályatükrök* pedig a *Húsz portré fiatal alkotókról* alcímet viseli. A szerzőgárdájában is átfedéseket mutató, egymással kontextuális összefüggésrendbe állítható kötetek az intenzív szellemi jelenlét és az értékteremtő dialógus rokonszenves megnyilvánulásaként tarthatnak számot sokak érdeklődésére.

A *Súlyok és hangsúlyok*, illetve a *Pályatükrök* sajátos beszédformákat, írástechnikákat, valamint jellegzetes fejlődésirányokat, mozgásfolyamatokat leképező látteleként többfajta narratíva és tudományfelfogás jelenlétét, s egyidejűleg több terminológia érvényesülését teszi lehetővé. A kötetek sokféle érzékenységre nyitott, tág horizontú szemléletéről és értékcentrikusan motivált pluralizmusáról a szerkesztők előszava is sokat elárul. A *Súlyok és hangsúlyok* fölvezető szövegében Vincze Ferenc a következőket írja: „E tanulmánykötet szerzői meglehetősen eltérő irányokból, különböző hagyományokból merítve tettek eleget a felkérésnek, s írtak hol összegező, áttekintő, máskor egy-egy alkotást, életművet elemző szöveget az elmúlt két évtized magyar irodalmáról. [...] A szerzők értelmezői magatartásmódjának köszönhetően egészen eltérő súlyok és hangsúlyok alakulhatnak ki a magyar irodalomról a kötet olvasása során, s így irodalmunk egy másfajta (újfajta) értelmezési lehetősége is felvillanhat. [...] Az egybegyűjtött tanulmányok csupán a magyar irodalom egy vékony szeletét fedik le, s inkább az eltérő szemléletek és értelmezések egymásmellettségén van a hangsúly, mintsem a teljesség iránti vágyon.”

Jóllehet a kötet alapkoncepciójában az átfogó irodalmi közelítésmód nem szerepel, a hosszmetrszeti és keresztmetrszeti elv szerencsés alkalmazása okán mégiscsak olyasféle benyomásunk lehet, mintha afféle virtuális irodalomtörténeti kézikönyvet olvasnánk. A huszonegy szerzőt felvonultató háromszáz oldalnyi kötet egyszerre impozáns és reprezentatív, hiszen a tanulmányok írói között nemcsak

kiváló irodalomtörténészek és kritikusok (Bertha Zoltán, Borcsa János, Kabdebó Lóránt, Pomogáts Béla, Sturm László), hanem jeles alkotóként, költőként, íróként számon tartott szerzők (Jász Attila, Prágai Tamás, Schein Gábor, Szepes Erika, Zsávolya Zoltán) is szerepelnek. A tanulmánygyűjtemény tartalmi, tematikai szempontból is rendkívül gazdag és változatos. Az egyes műnemeket a rendszerváltás relációjában tárgyaló áttekintések mellett nagyívű irodalomtörténeti és elméleti értekezések, illetve bizonyos életműveket, pályaszakaszokat, opusokat vizsgáló értelmezések és értékelések sorjáznak a könyvben.

Az értékpluralizmust és szemléleti sokféleséget elegáns nagyvonalúsággal föl-vállaló szerkesztők olyan átgondoltan megkomponált, szakmai-etikai szempontból is példászerű kötetel rukkoltak elő, amelyben Szabó Lőrincától Térey Jánosig, Utassy Józseftől Borbély Szilárdig, Petri Györgytől Zalán Tiborig, Szöcs Gézától Turczi Istvánig, Babics Imrétől Petőcz Andrásig, Vasadi Pétertől Sebők Éváig, Esterházy Pétertől Karátson Gáborig, Sigmond Istvántól Gion Nándorig, Nádas Pétertől Parti Nagy Lajosig, Egressy Zoltántól Kárpáti Péterig a legkülönbébb ízlés- és értékvilágok képviselői kerülnek egymás mellé, sőt nemegyszer egymással dialogikus viszonyba. Ezek a sokféle poétikai és világképi törekvést tükröző írások többnyire újszerű felismerésekkel és megfontolandó értékhangsúlyokkal árnyalják, gazdagítják az egyetemes magyar irodalomról, ezen belül az utóbbi húsz évről alkotott képet.

A kulturális emlékezet, a nyelvi tradíció és a magyar irodalom legjobb hagyományait kiteljesítő esztétikai és eszmei gazdagságban ott találjuk az emigráció képviselői közül többek között Márai Sándort, Faludy Györgyöt, András Sándort, Határ Győzöt, Domahidy Andrást, Ferdinandy Györgyöt, Sárközi Mátyást, Márton Lászlót, Borbándi Gyulát, Bakucz Józsefet, Sulyok Vinczét és Papp Tibort, akárcsak az újabb erdélyi magyar líra istenképzetekre, vallásélményekre különösen fogékony költői közül például Szilágyi Domokost, Hervay Gizellát, Kányádi Sándort, Jánosházy Györgyöt, Lászlóffy Aladárt, Lászlóffy Csabát, Ferenczes Istvánt, Magyarai Lajost, Gál Éva Emesét, Szöcs Gézá, Egyed Emesét, Kovács András Ferencet, Fekete Vincét, Orbán János Dénest, továbbá a csángómagyar Duma-István Andrást és Iancu Laurát is ott tudhatjuk a határok fölötti magyar irodalom sokféle regiszteren megszólaló, hihetetlenül színes mezőnyében.

A lírai, prózai és drámai műnem poétikai módosulásaival (olykor radikális paradigmaváltásaival), irányzati sokféleséget mutató alakulástörténetével és mindezek kánonra gyakorolt hatásával több tanulmányíró (Prágai Tamás, Vilcsek Béla, Borcsa János, Bedecs László, Zsávolya Zoltán, Deres Péter) is foglalkozik, a tágabb összefüggéseket, kölcsönhatásokat, interferenciákat és az egyes jelenségeket, bizonyos szerzőket és műveket izgalmasan újszerű szempont- és koordinátarendszerbe helyező szemlélet jegyében. A számomra talán leginkább gondolatébresztő

és legtöbb tanulással szolgáló dolgozatból (Prágai Tamás: *Harctalan nemzedék – Ideológia, kánon és költészet '89 után Magyarországon*) idézek néhány, a kortárs szépirodalom és recepció mibenlétét megragadó, mindenképpen reveláló erővel bíró megállapítást: „Milyen szempontok alapján értékeli a kortársak életművét? Lehetséges-e egyáltalán objektív, leíró irodalomtörténet? [...] Kérdés, hogy ezekben az értékelésekben mennyi az ideológia? És milyen ideológia? De ne használjuk ezt a szót megvetően. Érdemesebb megvizsgálni, hogyan viszonyul az ideológia az értékítéletekhez. Lehet, hogy értékítéletek többé-kevésbé tudatosult rendszere? Vagy más is? Ez a kérdés ma az irodalomtörténet-írás egyik legfontosabbja. [...] Az ideológia ugyanis nem valami távoli, kívül eső dolog, hanem belső adottság, a személyiségnek az a része, melyre a felettes én gyakran hivatkozik, ám lényegében a tudatalatti tartományok lakója. Olyan közel van, hogy nem ismeri föl, de mozgatja energiaközpontjainkat, mint az erotika. Sőt, talán az erotika mellett az ideológia mozgatja leginkább energiaközpontjainkat. [...] Kritikusként eddigi életemben, teljes szellemi eszmélkedésem idején lényegében a költészetéről írtam. Úgy sejtettem, a költői nyelv kérdései körül csoportosulnak azok az általános problémák, melyek világban való létünkre vonatkoztathatók. [...] Csaknem tíz évvel ezelőtt hosszabb, lelkes tanulmányt írtam a »fiatal költészet-ről« – lelkesedésem időközben elapadt, reményeim az azóta eltelt évek nem váltották valóra. [...] A konfliktust, az összecsapás szikrázását a kortárs költészetből hiányolom. Ideje, hogy a költészet a saját, megtalált nyelv belső energiái felé forduljon, mert a gyarapodásnak költői módon kell elindulnia; és előrenyomuljon azon a terepen, melyet az ideológia előtte szabaddá tett. Mindent tudnia kell arról, amit az ideológia sugallt, de mindent el kell feledjen ahhoz, hogy megszólalni tudjon. Az erős költészet feszültségek eredője. Arcát nem ismerjük, de az biztos, hogy nem lesz légies és átszellemült. Csak a megjelenítés szünni nem akaró vágyából és a kudarc pengevágásai nyomán születhet meg. Nincs jele annak, hogy ez a nemzedék ezt a harcot felvállalta volna. Pedig, ahogy a keleti bölcs fogalmazott, harc nélkül nem lehet győzni.”

A kötet értékhangsúlyait formáló és a kortárs irodalmi kánon alakításában résztvevő eddig említetlen szerzők (Bence Erika, Borbély András, Erős Kinga, Halmai Tamás, Kődöböcz Gábor, Kránicz Gábor, Papp Ágnes Klára, Rácz Péter) írásai is a kötet egészéhez méltó színvonalon szolgálják azt a szerkesztői elgondolást, hogy – a párhuzamosan létező irodalmi kánonok korában – valódi értékek, mértékadó teljesítmények kerüljenek be az irodalmi köztudatba és a nemzeti emlékezetbe.

Az Ekler Andrea és Erős Kinga által jegyzett, hús fiatal alkotó portréját tartalmazó *Pályatükrök* minden tekintetben méltó párja az imént bemutatott kötetnek. A tipográfiai, könyvészeti és fotóművészeti szempontból is mintaszerű kiadvány a szeretetteljes elmélyültséggel, körültekintő gondossággal és szakmai tisztességgel

gel végzett szerkesztői munka manapság unikálisnak számító, példaszerűen szép megnyilvánulása. Ezt a meglátást erősítheti Szepesi Dóra minap megjelent kiváló recenziója (Bárka, 2009/4), amely leplezetlen rokonszenvvel és elismeréssel beszél a vállalkozás erényeiről, szerkesztői és szerzői kvalitásairól: „Az irodalomtörténetesek, kritikusok alaposan belelapoztak a művekbe, idézetekkel, elemzésekkel keltik fel a figyelmet, ösztönöznek továbbolvasásra és jó, hogy a tanulmányok mellett, meg a könyv végén az alkotók portréival is találkozhatunk.”

A szerkesztők törekvéseiről és céljairól a kötet előszavában azt olvashatjuk, hogy a lenyomatnak és pillanatfelvételnak szánt könyv a Magyar Írószövetség negyven évnél fiatalabb alkotói közül húsz íróról, költőről szóló portrék gyűjteménye. Több szempontból „határátlépés”, így szereplőit, szerzőit tekintve is túlmutat az anyaország fizikai határain, ezen kívül „nem csupán a kortárs magyar irodalom palettájának gazdagságára hívja fel a figyelmet, de utal olyan pozitív közösségek létezésére is, amelyek a szellemileg atomizálódott világban hozzájárulnak alkotók, alkotócsoportok sikeres pályakezdéséhez is”. A *Súlyok és hangsúlyok* című kötetel flexibilis szerkesztési elvei, szemléleti nyitottsága és hét, itt is, ott is szereplő pályaképiró szerző révén is párhuzamba állítható *Pályatükrök* „színes, különleges gyűjtemény, amely a bemutatott írók, költők eddigi életművén keresztül a kortárs irodalom értékeinek sokféleségét is tükrözi”.

A határok légiesülése miatt a határon inneni és túli megjelölés sok tekintetben okafogyottá vált, de azért mégsem érdektelen megjegyezni, hogy a gyűjteményben szereplő írók, költők legalább felének szülőföldje Erdély, illetve Moldva, sőt a pályaképirók között is vannak öten, akik Székelyföldön születtek. Egy másfajta közelítésben az alkotók egyik csoportja relatíve nagyobb múlttal és ismertséggel rendelkezik (György Attila, Király Farkas, Lackfi János, László Noémi, Lövétei Lázár László, Nagy Gábor, Orbán János Dénes, L. Simon László, Szentmártoni János, Térey János) míg a másik hányada (részben életkora miatt) ha nem is széles körben ismert, de már jó nevű, a recepció által is jegyzett szerzőnek számít (Csender Levente, Falusi Márton, Györffy Ákos, Iancu Laura, Karácsonyi Zsolt, Király Zoltán, Nagy Koppány Zsolt, Rózsássy Barbara, Szabó Tibor Benjámin, Szálinger Balázs). Ugyanez érvényes a kánonformáló irodalmár-kritikusokra, illetve szerkesztőkre, akik között túlsúlyban vannak a középnemzedékhez tartozók (Babus Antal, Bertha Zoltán, Elek Tibor, Kődöböcz Gábor, Papp Ágnes Klára, Papp Endre, Pécsi Györgyi, Prágai Tamás, Sturm László, Végh Attila, Wutka Tamás, Zsávolya Zoltán), de a húszas-harmincas korosztály is szép számmal képviselteti magát (Demeter Zsuzsa, Dobás Kata, Ekler Andrea, Erős Kinga, Farkas Wellmann Éva, Fazekas Ibolya, Koncz Tamás, Vincze Ferenc).

Az egyes íróportrék dialóguskényszerbe kerülve, egymás szövegterében tükröződve kölcsönösen kontrollálják, pozícionálják, viszonylagosítják és távlatosítják

egymást, és ezáltal új dimenziókat nyitnak az olvasás és megértés számára. A vers- és szövegvilág általi egzisztenciális érvényű megragadottság élményét Babus Antal Nagy Gáborról, Erős Kinga Szentmártoni Jánosról, Papp Endre Falusi Mártonról, Bertha Zoltán Király Farkasról, Papp Ágnes Klára László Noémiről és Ekler Andrea Iancu Lauráról írott portréjában érzékelem legerőteljesebb formában. Természetesen a többi szerző munkája is a megszólíttóság pozíciójából, élményszerűen és hitelesen mutatja be a választott írot, költőt.

Talán a fenti felsorolásból is kiderül, hogy több nézőpontú, több értékkritériumot alkalmazó és többféle hagyományt játékba hozó tudat- és érzékenységformák egyidejűsége, ha úgy tetszik ezek oszcilláló szintézise adja a kötet egyik legfőbb nyelvi, poétikai izgalmát és tanulságát. A szerzők és a pályakepeket alkotó kritikusok, irodalomtörténészek kisebb-nagyobb mértékben eltérő optikája, szemléleti, irodalomesztétikai különbözősége miatt lehet a *Pályatükrök* korunk sokszínű magyar irodalmának tükre és méltó hírvivője a nagyvilágban. Lévén, hogy a kötetbeli tanulmányokat kísérő szerzői életrajzok angol és német nyelven is olvashatók. A zseniálisan megálmodott kötetborító (Pető Hunor munkája), és Bakos Zoltán nagy affinitásra valló színes portréfotói is jelentősen növelik a könyv esztétikai értékét, vizuálisan és könyvészetileg is tetszetős megjelenését.

Heideggerrel szólva a lét háza a nyelv. Számunkra a lét házát a legnagyobb szellemek által is megcsodált és ezerszer áldott magyar nyelv jelenti. Úgy gondolom, hogy a maga módján a *Pályatükrök* című kötet is sokat tehet azért, hogy a nekünk adatott nyelv és az általa megszólaló, belőle táplálkozó irodalom sokak számára otthonos és lakható legyen.

(*Súlyok és hangsúlyok* – szerk.: Szondi György, Vincze Ferenc. Napkút Kiadó, Budapest, 2009.; *Pályatükrök* – szerk.: Ekler Andrea, Erős Kinga. Magyar Írószövetség Arany János Alapítványa – Kortárs Kiadó, Budapest, 2009.)